

Senter for kultur- og idrettsstudiar

Kulturrikets tilstand

Kulturrikets tilstand 2013

Konferanserapport

Annette Winkelmann og Marit Johansson (red.)

TF-rapport nr. 5/2014

Tittel: Kulturrikets tilstand 2013
Undertittel: Konferanserapport
TF notat nr: 5/2014
Forfatter(e): Winkelmann og Johansson (red.), Mangset, Engelstad, Henningsen, Slaatta, Løyland, Peurell, Skot- Hansen, Røyseng, Larsen, Spord Borgen, Christophersen, Kielland og Bjerkestrand.
Dato: Konferansedato 30.10.13
ISBN: 978-82-7401-682-8
ISSN: 1891-053X
Pris: 170 kr (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforskning.no)
Framsidedfoto: Lay out: Ingrid Holmboe Høibo

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:

Senter for kultur- og idrettsstudiar
Høgskolen i Telemark
Hallvard Eikas plass
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 95 26 44
E-post: marit.johansson@hit.no

Resymé:

Konferanserapport fra dagskonferansen Kulturrikets tilstand 2013 *Kulturpolitikk og kunnskap*.

Forord

Denne rapporten inneholder innlegg fra dagskonferansen *Kulturrikets tilstand 2013* som ble avholdt på Litteraturhuset i Oslo 30. oktober 2013. Konferansen var den femte i rekken av en årlig kulturpolitikkonferanse der forskningsmiljøer og andre kunnskapsmiljøer formidler forskning om norsk kulturpolitikk til et allment publikum. Kulturrikets tilstand har vist seg å bli den møteplassen som var intendert, og vi ser ingen grunn til å stoppe med dette. Tanker om neste års konferanse er allerede på idéblokken.

Innleggene er publisert i foreliggende rapport uten særlig grad av bearbeidelse. Det betyr at manusene i liten grad er redigert og presenteres i all hovedsak slik de ble lagt fram under konferansen. Artiklene i rapporten varierer således i språk og form, og bidragene er trolig mer muntlige i formen enn det man kan forvente av en skriftlig rapport. Det er også varierende i hvilken grad de ulike forfatterne har benyttet seg av noteapparat, referanser og litteraturlister.

Tittelen på årets konferanse var *Kulturpolitikk og kunnskap*. Rapporten inneholder alle innleggene fra konferansen.

Rapporten er publisert av Senter for kultur- og idrettsstudier (SKI) ved Høgskolen i Telemark og Telemarksforskning. Det er også SKI som arrangerer konferansen. SKI er et forskningssenter som HiT har opprettet nettopp i samarbeid med Telemarksforskning for å styrke forskning på kultur- og idrettsfeltet.

I tillegg til det trykte formatet blir rapporten tilgjengelig i elektronisk utgave, jf. www.hit.no/ski og Telemarkforskings nettsider www.telemarksforskning.no

Vi takker alle innledere og paneldeltakere for interessante innlegg og godt samarbeid. Vi takker også Kulturrådet for økonomisk støtte til arrangementet.

Bø, 22. januar 2014

Annette Winkelmann/Marit Johansson

Prosjektkoordinatorer, SKI

Innhold

Åpning

Kulturpolitisk kunnskapsproduksjon i Norge av Per Mangset	5
---	---

Hovedinnleggene

Om forholdet mellom politikk og kunnskap av Fredrik Engelstad.....	9
En kunnskapsbasert kulturpolitikk av Erik Henningsen.....	16

Bokloven og forskningen

What do the facts say? av Tore Slaatta.....	22
Bokloven og forskningen av Knut Løyland	26

Et blikk på Norden

Fem problem för kunskapsbaserad kulturpolitik av Erik Peurell.....	29
Kundskab i et flydende kulturpolitisk felt av Dorte Skot-Hansen	32

Kulturpolitikkforskning – gjøkunge i det akademiske systemet?

Kulturpolitikkforskning – gjøkungen i det akademiske systemet? av Sigrid Røyseng	38
Kulturpolitikkforskning – gjøkungen i det akademiske systemet? av Håkon Larsen	42

Mellom politisert slagsideforskning, hallelujaforskning og grinebitere

Kunnskapsparadokser i kunst- og kulturformidling for barn og unge av Jorunn Spord Borgen...	45
Mellom politisert slagsideforskning, hallelujaforskning og grinebitere av Catharina Christophersen	53

Tabloid bruk av forskning

Om tabloidisering av kvantitativ forskning av Anne Kielland	57
It's more to the pictures than meets the eye (Neil Young) av Arnfinn Bjerkestrand	61

1. Kulturpolitisk kunnskapsproduksjon i Norge

Per Mangset, professor ved Høgskolen i Telemark/ Telemarksforskning

Vi kommer fra de dype skoger og fra dalstrøka innafor. Vi som forsker om kulturpolitikk, er igjen kommet hit inn til Litteraturhuset for å bringe den forskningsbaserte kunnskapens klare lys inn til hovedstadens kulturelite. For vi har jo nettopp lest i Aftenposten at det er her vi finner «kultureliten på Frogner» samlet. Vi mer usiviliserte barfotforskere har altså våget oss helt hit inn fra de dype skoger og trange daler i utkant-Norge, det vil si fra Telemarken, Austmarka, Sogndalen, Fyllingsdalen, Odalen – og Nydalen, for å snakke til dere om kulturpolitisk relevant forskning. Det er nå femte år på rad at Senter for kultur- og idrettsstudier i Bø arrangerer konferansen «KulturRikets Tilstand» her i Litteraturhuset. Nå som før er formålet å bringe forskningsbasert kunnskap og diskusjoner om kulturpolitiske spørsmål ut til et videre publikum. Men i år retter vi søkelyset mer eksplisitt mot forholdet mellom *forskningsbasert kunnskap og politikk* nettopp på dette feltet.

1.1 Behov for forskning om kulturfeltet?

Men er dette egentlig noe å bry seg om? Er det virkelig et påtakelig behov for kulturpolitisk relevant forskning – altså forskning om strukturer, prosesser og dilemmaer på kulturfeltet? Det er ikke åpenbart at forskningspolitiske og kulturpolitiske myndigheter ser noe slikt klart behov. Norges forskningsråd har riktignok hatt egne programmer for kulturforskning helt siden 1986. Men disse programmene har prioritert allmenn – ofte humanistisk – kulturforskning. Kulturpolitisk relevant forskning – eller forskning om kultursektoren – har derimot hatt lav status og prioritet. Det er jo slik at Forskningsrådets eventuelle prioritering av forskning på et samfunnsområde avhenger mye av at det aktuelle departementet skyter inn særskilte penger til formålet. Så vidt jeg har skjönt, har Kulturdepartementet vært desidert jumbo i departementsklassen når det gjelder prioritering av forskning på sitt felt gjennom Forskningsrådet. Og i den grad Kulturdepartementet har støttet forskningsrådsprogrammer, har midlene i liten grad gått til kulturpolitisk relevant forskning. Kulturdepartementet har selvsagt fått gjennomført en god del mer spesifikke utredninger om diverse kulturpolitiske tema. Men fram til siste rødgrønne kulturbudsjett har de gjort lite for den allmenne forskningsbaserte kunnskapsutviklingen på feltet. Forskningsrådet har vært mer lydhørt og velvillig, men har manglet en sammenhengende plan.

Men det fins selvsagt mange gode grunner til *ikke* å prioritere kulturpolitisk relevant forskning, både forskningspolitisk og kulturpolitisk: (1) Denne typen forskning har forholdsvis lav status i akademia; den oppfattes ofte som *for* forvaltningsnær og instrumentell. (2) Forskerne – både på dette og andre felt – kommer ofte fram til resultater politikere og forvaltning ikke liker: Hvorfor skal man prioritere forskning som tyder på at myndighetenes langvarige kulturdemokratiseringsstrev har hatt liten virkning; at en langvarig og målrettet politikk for å bedre kunstneres levekår har hatt små effekter; eller at den omfattende satsingen på kultur og næring har vært ganske resultatløs? Nei, slik forskning er knapt egnet til å skape begeistring i departementale korridorer. (3) Forskere kommer ofte til usikre og motstridende resultater. Når departementet ber forskere utrede effektene av en ny boklov, får de ganske forskjellige svar om de går til UiO/medier og kommunikasjon, eller om de går til kulturøkonomene ved Telemarksforskning. (4) Det fins alltid et mar-

kedsorientert konsulentbyrå eller en politiserende tenketank som er klar til å gi mer politisk spise-
lige svar på de forskningsspørsmål politikerne stiller.

1.2 Forschernetverk og forskningsinnsats siden 1990-tallet

Dessuten gjennomføres det kanskje mest middelmådig eller dårlig forskning og utredning på dette feltet? I en utredning jeg gjorde for Forskningsrådet i 1993, konkluderte jeg blant annet med at norsk kulturpolitikkforskning var «preget av begrenset forskningsinnsats, stor spredning, lav kontinuitet og kumulativitet, og til dels av usikre akademiske standarder». Men denne konklusjonen er mindre treffende i dag, 20 år etter, iallfall på et institusjonelt nivå. Siden tidlig på 1990-tallet har det skjedd et påtakelig oppsving for kulturpolitisk relevant forskning – eller «cultural policy research» – både i Norge og internasjonalt. Det har også skjedd en «akademisk vending», i den forstand at kravene til teoretisk refleksjon, metodisk grunnlag og fagfellevurdering er betydelig skjerpet. Dette er en utvikling som primært har vært forskerdrevet – ikke forskningspolitisk eller kulturpolitisk styrt. Og norske forskere på feltet har stått sentralt i denne utviklingen, både nasjonalt, nordisk og internasjonalt. Siden tidlig på 1990-tallet er det således gjennomført mange større forskningsprosjekter med kulturpolitisk relevans. Det er publisert en lang rekke bøker, artikler og rapporter. Det er etablert fellesarenaer for formidling og kritikk av forskning, i form av en nordisk og en internasjonal forskerkonferanse, samt et nordisk og flere internasjonale referee-tidsskrifter. På nasjonalt plan er det gjennomført en rekke utredninger og evalueringer for kulturpolitiske myndigheter, gjerne publisert i rapportserier fra Norsk kulturråd, Telemarksforskning eller andre. Aktive norske forsknings- og utredningsmiljøer fins i dag blant annet i Telemark, ved BI, i Agder, ved UiO/medier og kommunikasjon, ved Rokkan-senteret og i Kulturrådet. Kulturrådets forskningsavdeling spiller i tillegg en sentral rolle som bestiller av utredninger. UiO/medier og kommunikasjon har dessuten – i samarbeid med flere forskningsmiljøer – gjennomført en større studie av norsk kulturpolitikks historie. I de seinere åra er det i tillegg mange som har tatt doktorgrad om kulturpolitisk relevante tema. En god del forskere er også bedømt til førstelektor- eller professorkompetanse. Høgskolen i Telemark har dessuten startet opp et eget doktorgradsprogram i kulturstudier, som også omfatter kulturpolitisk relevant forskning. Det har altså foregått en tydelig institusjonaliseringsprosess på dette forskningsfeltet. Her fins det likhetstrekk med etableringen av medieforskning og «cultural studies» som akademiske forsknings- og undervisningsområder. Spørsmålet om kulturpolitisk relevant forskning – eller kultursektorforskning – bør institusjonaliseres som et særskilt forskningsfelt, eller snarere som del av et videre felt, for eksempel sosiologien, kan selvsagt diskuteres. Inntil videre framstår imidlertid «cultural policy research», både nordisk og internasjonalt, som et typisk tverrfaglig forskningsfelt, der ulike typer samfunnsvitenskapelige og humanistiske fag alle har sitt å bidra med.

1.3 Forskningspolitisk og kulturpolitisk prioritering

Men nå føler noen av oss gamle «trøtte mænd» - slike som Georg Arnestad, Geir Vestheim og jeg selv – at vi har drevet nok med forskningspolitisk entreprenørskap. (Jeg unnlater bevisst å nevne Dag Solhjell, for han blir aldri trøtt, heller ikke Anne-Britt Gran og Ellen Aslaksen, for de er jo fortsatt ganske unge kvinner). Nå syns vi altså at forskningspolitiske og kulturpolitiske myndigheter får finne ut av hva de vil – om de i det hele tatt vil noe – med kulturpolitisk relevant forskning. Vi har registrert noen positive tegn i det siste: Enger-utvalget utnyttet foreliggende forskning og utredning på dette feltet i svært høy grad og på forbilledlig vis. Jeg tror neppe noen kan anklage utvalget for å ha vinklet forskningen til noen makthaveres fordel. Vi har også med glede registrert

at den avgåtte rød-grønne regjeringen la inn forslag om oppretting av et nytt «senter for kultursektorforskning» i sitt siste kulturbudsjett. Det er visst tenkt som et såkalt «virtuelt senter», som forutsetter samarbeid mellom flere forskningsmiljøer. Vi er flere som står klar til å samarbeide. Og vi regner optimistisk med at et slikt senter vil bli prioritert av den nye, blå-blå regjeringen. De skal jo oppprioritere forskning – og med sin liberale profil er det sikkert opptatt av en uavhengig og kritisk forskning, som bør skje på en armlengdes avstand fra politiske myndigheter.

1.4 Dagens program

La disse innledende ord danne bakgrunn for dagens rikholdige og mangfoldige program:

- (1) At forholdet mellom forskningsbasert kunnskap og politikk kan være utfordrende, gjelder jo ikke bare for kultursektoren. Det er en allmenn samfunnspolitisk problemstilling, som Fredrik *Engelstad* vil komme nærmere inn på i sitt hovedforedrag.
- (2) Enger-utvalget tok som nevnt foreliggende forskning og utredning på dette feltet flittig i bruk. Men utvalget fikk også godt grunnlag for å vurdere svakheter og kunnskapshull. Utredningsleder Erik *Henningsen* vil fortelle mer i sitt hovedinnlegg.
- (3) Forskere kommer ofte til forskjellige konklusjoner. Som før nevnt har det for eksempel stått strid forskere imellom om den foreslåtte bokloven. Tore *Slaatta* og Knut *Løyland* vil innlede om temaet, fra ulike ståsted.
- (4) Kulturpolitikkforskningen har blitt utviklet nokså parallelt i de nordiske land de siste 20 år. Og det er sterke faglige nettverk mellom forskere i Norden. Erik *Peurell*, fra den svenske Myndigheten för Kulturanalys, og Dorte *Skot-Hansen*, fra Center for Kulturpolitiske Studier ved Københavns Universitet, har godt grunnlag for å gi dere et overblikk.
- (5) Hvilken plass kan den kulturpolitisk relevante forskningen finne innenfor academia? Sigrid *Røyseng* fra BI har markert seg som en profilert bidragsyter til forskning om det norske kulturfeltet. Håkon *Larsen* fra UiO har gjort seg til tydelig talsmann for en bredere og sektoravhengig kultursosiologi – innenfor sosiologidisiplinen. Vi ser fram til begge innlegg.
- (6) At den kulturpolitiske forskningen kan skape strid, har flere evalueringer av Den kulturelle skolesekken vist. Jorunn Spord *Borgen* sto oppreist og høstet erfaringer fra en slik fagpolitisk storm etter sin evaluering av DKS for noen år tilbake. Catharina *Christophersen* og hennes kollegaer fra forskningsmiljøene i Bergen bidrar med interessante forskningspolitiske refleksjoner i sin ferske bok om Skolesekken.
- (7) Ofte river vi forskere oss i håret over tabloide framstillinger av forskningsresultater i mediene. Det syndes titt mot helt grunnleggende metodiske prinsipper. Anne *Kielland* fra Fafo skrev for en tid siden en god artikkel om dette emnet, som et allment metodisk og forskningspolitisk problem. Arnfinn *Bjerkestrand* er en profilert talsmann for norske kunstnere i Norsk kulturråd. Han vil kunne se forskningsformidling mer fra et brukerperspektiv. Vi ser fram til begge innlegg.
- (8) Vi avslutter dagens program med en mer generell debatt om behovet for en «forskningsbasert kulturpolitikk». Her bidrar Jon *Holm* fra Forskningsrådet, Georg *Arnestad* fra Høgskolen i Sogn og Fjordane, Kristian *Meisingset* fra tidsskriftet *Minerva*, Anne-Britt *Gran* fra BI og Hege *Haukeland Liadal*, AP-representant fra kulturkomiteen på Stortinget.

Med dette erklærer jeg konferansen om KulturRikets Tilstand 2013 for åpnet. Jeg overlater ordet til dagens ordstyrer, Ole Marius *Hylland*.

2. Om forholdet mellom politikk og kunnskap

Fredrik Engelstad, professor ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO

Vi kan vanskelig snakke om politikk og kunnskap uten noen innledende refleksjoner om makt og kunnskap. Så la meg begynne der.

2.1 Makt og kunnskap

«Kunnskap er makt» er en innsikt som i sin tid ble formulert av Francis Bacon. Den hvilte først og fremst på fremvoksende teknologi og naturvitenskapelig erkjennelse på 1600-tallet. Det er altså en tydelig instrumentalistisk forståelse av kunnskap: makt springer ut av innsikt i naturlover.

En slik instrumentalistisk forståelse av kunnskap har blitt stående i mye tenkning i nyere tid. I moderne samfunnsvitenskap ble den bl.a. formulert av Ragnar Frisch, omtrent på følgende måte: Politikken skal stille opp samfunnets mål, mens vitenskapen skal angi de midlene som kan virkeliggjøre målene.

En tenker som har reflektert mye over makt og kunnskap er Michel Foucault. Et poeng i hans tenkning kan formuleres slik: Kunnskap er en ressurs for utøvelse av makt, som Bacon sa. Men relasjonen går også den andre veien. Makt er en kilde til kunnskap. Det skjer på to måter. Dels ved at makt er en forutsetning for tilgang til studieobjekter, for eksempel for å studere psykiske lidelser eller gjennomføre folketellinger. Dels også ved at maktforhold bidrar til å fastsette hva som er gyldig, viktig og interessant kunnskap, og hva som ikke er det. Statens makt, som vokser frem i opplysningstiden, er bygd på økt kunnskap om befolkningen og befolkningsutviklingen, det danner grunnlag for hva Foucault kaller «bio-politikk», dvs. politikk som vil fremme befolkningens helse og reproduksjon, som ledd i å bygge ut statens makt. Bio-politikken videreutvikles i velferdspolitikken og velferdsstaten; staten blir en «hyrdestat» som følger befolkningen fra vugge til grav. Dette bygger samtidig på en holdning både hos myndigheter og undersåtter, som Foucault sammenfatter i begrepet *gouvernementalité*, kanskje best oversatt med styringsmentalitet. Det finnes altså et viktig fellestrekk mellom Frisch og Foucault, som på andre punkter befinner seg nokså langt fra hverandre. Begge forutsetter at det finnes en omfattende styringskapasitet og styrbarhet i alle ledd. Forskjellen er at Frisch så dette som et positivt trekk, mens Foucault fremhevet det negative.

Opp mot denne instrumentalistiske oppfatningen kan en stille idéen om «opplysningens dialektikk». Poenget her er at den økende rasjonaliteten som følger av kunnskapsproduksjonen, også kan slå om i irrasjonalitet, slik at følgen blir kulturell standardisering og forflatning, atomtrusler eller miljødeleggelser. Beslektet med denne tankegangen er også en idé om at vitenskap enten kan ha et bekræftende eller et kritisk potensiale; den kan være posisjonsvitenskap eller opposisjonsvitenskap. Opposisjonsvitenskap ville i denne sammenhengen bety at vitenskapen ikke stiller seg passivt mottakende til politikkenes verdipremisser, men selv formulerer og diskuterer alternative normer og verdier. Dermed blir grensene mellom forskning og politikk flytende.

2.2 Politikk og kunnskap

Jeg trekker opp dette motsetningsparet for å gjøre tydelig hva jeg oppfatter som et realistisk bilde på forholdet mellom kunnskap og politikk. Dels for å få frem et poeng gjennom en kontrast. Men dels også fordi jeg tror at den instrumentalistiske tenkemåten lever videre, selv om den ikke antar den karikerte formen jeg fremstilte. Politikk hviler på forvaltning og forvaltning hviler på en underliggende forestilling om rasjonalitet. Det jeg ønsker, er å utfordre denne tankegangen.

Hva med politikken?

La meg fremheve: Politikk er en forutsetning for ethvert moderne samfunn – og politikken kan ikke fungere uten betydelig kunnskapstilfang. Både direkte og indirekte fungerer politikken selv som kunnskapsprodusent.

Men hvor rasjonell er egentlig politikken? Den er jo i sin natur en konfliktarena. At politiske organer må gjøre valg under usikkerhet, er noe de har felles med alle organisasjoner. I praksis er politikken preget av mange og til dels motstridende hensyn og mål; mye mer sammensatte og diffuse enn hva som kjennetegner for eksempel et stort konsern. Følgen er at politikken nødvendigvis har begrensede maktmidler og begrenset styringskapasitet. Dette gir politikken et særegent behov for en refleksjonsarena; men det blir dels motvirket av at politikk også er kamp om makt, og dermed inviterer til det motsatte av refleksjon, som i verste fall kan bli ønsketenkning.

Hva med kunnskapen?

Vi tenker oss ofte at kunnskap ligner på et sammenhengende landskap, der vi kan vandre tørrskodd fra den ene enden til den andre. Kanskje er det slik i deler av naturvitenskapen, jeg skal ikke si det for sikkert. Men det er i hvert fall ikke tilfelle i samfunnsvitenskap, uansett hvor avanserte matematiske modeller den opererer med.

Samfunnsvitenskapelig kunnskap er foreløpig, avgrenset og fragmentert. Mye av den kunnskapen vi bruker, er importert, noe er egenprodusert. Nesten all naturvitenskapelig innsikt vi anvender, er import. I samfunnsvitenskapene er den egenproduserte andelen nødvendigvis større; mye kunnskap om det norske samfunnet kan bare frembringes av mennesker som bor i det og er fortrolig med det. Det gjør samtidig at den kunnskapen som produseres blir mer omstridt, kanskje også mer politisert.

All kunnskap er foreløpig, samfunnskunnskap desto mer fordi samfunnet er i stadig endring. Kunnskapen er avgrenset fordi den handler om begrensede områder; det finnes ingen vitenskapelig kunnskap om sosiale helheter. Kunnskapen er fragmentert fordi samfunnet er preget av konflikter, slik at kunnskap ut fra konkurrerende perspektiver ikke kan kobles direkte til hverandre.

Hva med politikk og kunnskap?

Dette dystre bildet av politikk og kunnskap kunne tas til inntekt for at begge deler er bortkastet, eller i det minste at de ikke har så mye å gjøre med hverandre.

Mitt syn er det stikk motsatte. At politikken har diffuse mål, betyr ikke at den ikke er nødvendig for et godt samfunn. At kunnskapen er fragmentert, betyr ikke at den er unyttig, men ganske enkelt at en tilstand der politikk og kunnskap er i balanse, hver for seg og i samspill, er en utopi.

Politikk er avhengig av kunnskap. Det preger i særlig grad norsk politikk og forvaltning at beslutninger er kunnskapsbasert, både når det gjelder forskningsresultater og mobilisering av sosiale erfaringer. Et svært synlig eksempel fra de senere årene er forskning knyttet til mange aspekter ved

migrasjonsmønstre, men eksemplene er legio når vi ser etter. Innhenting av faktakunnskap og testing av begreperes fruktbarhet skaper bedre beslutningsgrunnlag. Men politiske beslutninger må nødvendigvis bygge på skjønn. Samtidig bidrar usikkerheten i politikken til et markert behov for et refleksjonsrom. Dette rommet kan forskningen bidra til å bygge opp.

2.3 Kulturpolitikk og kulturforskning

Disse refleksjonene om politikk og kunnskap er allmenne, men de konkretiseres i møtet med det som er et underliggende tema her, nemlig *Kulturutredningen 2014* (NOU 2013:4). Hvordan bør en fremtidig kulturpolitikk utformes, og hvilken plass har kunnskapsproduksjon i dette? Det er innlysende at produksjon og formidling av fakta er en viktig del av kunnskapsproduksjonen. Utredningen selv er et godt eksempel. Det går jeg ikke videre inn på her. Det er de mer prinsipielle sidene som er viktige.

La meg først og fremst si at dette er en utredning som holder meget høy kvalitet. Det er imponerende hvordan nokså ny forskning trekkes inn på bred basis for å belyse aktuelle politiske spørsmål; både den faktainnhentende og den mer bredt reflekterende forskningen. Utredningens styrke ligger dels i dens prinsipielle holdning til kulturfeltets egenart, dels i dens fremheving av normative hensyn som demokrati og rettferdighet. Så vidt jeg kan skjønne, er dette en viktig nyvinning. Samtidig ligger det en utfordring her. Den består i en helt allmenn tendens til å forutsette orden i og konsensus om det feltet den behandler. Det er slik offentlige utredninger er, og det er slik de underliggende forvaltningsorganene er.

Den verden der politikken skal settes ut i livet, er imidlertid en konfliktfylt og til dels inkonsistent verden. Det skaper et behov for et refleksjonsrom for kunnskaper der slike konflikter kan bli fortolket og forstått. Det dreier seg om normkonflikter, verdikonflikter, målkonflikter, og mål-middelkonflikter. Forskning kan ikke brukes til å løse slike konflikter, men kan i det minste bidra til å belyse dem på en fruktbar måte. La meg peke på i hvert fall fem slike konflikter.

Demokrati og rettferdighet. Dette er utredningens overordnede prinsipper. Mer presist viser de til kunstens frihet til å uttrykke seg fritt (ytringsfrihet, armlengdes avstand), som er demokratihensynet, sammen med befolkningens tilgang til relevante kulturuttrykk, som er rettferdighetshensynet. Utredningen tar det for gitt at det er ønskelig å kombinere disse to hensynene, men tar ikke opp de mange mulige konfliktene mellom dem.

Eierstyring og samfunnsoppdrag. Utredningen inviterer til en ny styringsform for kulturinstitusjoner, mindre på grunnlag av rapporteringskrav og mer på grunnlag av egne målformuleringer. Her kan det lett oppstå betydelige inkonsistenser; for det første mellom «eieres» styringsformer og de som skal anvendes på kulturinstitusjonene. For det andre knyttet til utformingen av samfunnsoppdrag og hvem som i siste instans får det avgjørende ord, både med hensyn til mål og resultatvurdering.

Innenriks og utenriks. Utredningen fremhever med rette kulturens samfunnsbyggende virkninger. Kultur er for en stor del til innvortes bruk. Men også til utvortes, den er en del av utenrikspolitikken i bred forstand. Nasjonale hensyn avveies ikke bare internt, men også i forhold til hvordan det norske samfunnet oppfattes utenlands. For ikke å oppfattes som en bananrepublikk er Norge «nødt til» å ha en opera, og et velfungerende Munch-museum, for å ta to aktuelle eksempler; listen kan gjøres lang. Samme hensyn gjør seg gjeldende i forsvaret mot norsk språklig domenetap.

Maktanalyser og definisjonsmakt. Vekten på kunstnerisk frihet som en positiv ytringsfrihet inviterer til løpende refleksjon over maktforhold, både mellom kulturpolitikk og kunstnere, mellom organisasjoner og mellom ulike offentlige instanser. Her er også kritikken av meget stor betydning.

Hvor går kulturpolitikkenes grenser? Ytringskultur blir for det meste oppfattet som produksjon, men er i høy grad avhengig av formidling og distribusjon. En ting er endringer av distribusjonen av kulturprodukter via internett og andre kanaler. Dette angår jo i høy grad rettferdighetsprinsippet som utredningen fremhever. En annen ting er omgivende medier, dagskritikk og kritikkenes vilkår. Uten diskusjonsfellesskapet som kritikken skaper, vil kunstens kvalitet forringes.

Mitt hovedpoeng med denne opprøpsingen er å peke på noen områder der kulturforskning har en stor betydning, også om den ikke leverer nyttige kunnskaper til bruk for politiske beslutninger på kort sikt.

2.4 Organisering av forskning og særlig kulturforskning

Det er tidligere foreslått av Grund-utvalget å styrke forskningen om kulturpolitikk, og Kulturutredningen gir sin tilslutning til dette forslaget. Forslaget som ligger på bordet er at det opprettes et senter for kulturforskning.

La meg først si at jeg mener også at dette er et godt forslag, som fortjener gjennomtenkning før det settes ut i livet. Selv har jeg en del erfaringer som det kan være mulig å trekke på, men de ligger noen år tilbake i tid, så det kan jo hende at de er blitt uaktuelle på enkelte punkter.

Jeg innleder med noen ord om organisering. Det det dreier seg om, er en enhet som tar oppdrag, opparbeider akademisk kompetanse og publiserer i regulære faglige kanaler. Ta først et åpenbart alternativ til en slik modell, som er å sette ut oppdrag til konsulentfirmaer. Det skjer jo selvsagt i noen grad, og vil sikkert fortsette. Mye godt kan sies om konsulentfirmaer. De er profesjonelle, kan arbeide raskt og har fordelen av en bred portefølje av oppdrag som kan gi en del overføringsverdier. Dette kan være nyttig i mange sammenhenger. Begrensningene er like åpenbare; konsulentfirmaer opererer for en stor del med standardiserte løsninger, de er i liten grad innforlivet med kulturinstitusjonenes egenart, og de har ingen plass i det refleksjonsrommet jeg pekte på som helt nødvendig for en rimelig fornuftig politikktutforming. Firmaene kan gjøre mye nyttig arbeid, men har ikke forutsetninger for å fylle refleksjonsrommet for en fruktbar kulturpolitisk forskning.

Dette er ikke et argument for at enkle datainnsamlinger kan overlates til kommersielle firmaer og så kan forskerne ta seg av tenkearbeidet. God forskning må også ta seg av mange slags detaljorientert virksomheter. Jeg oppfatter at kjernen i samfunnsvitenskapelig forskning må være hva Vilhelm Aubert for mange år siden kalte problemorientert empirisme. Problemstillinger og utfordringer til forskning må for en stor del komme utenfra, frembragt av de inkonsistenser og den undring som skapes i verden utenfor. Disse må angripes med et rikholdig sett av teorier og modeller fra forskningens egen verktøykasse.

I gode samfunnsforskningsmiljøer er det ikke klare grenser mellom utredning, anvendt forskning og grunnforskning. Alle deler bør være representert. Utredningspregete oppgaver er også en kilde til faglig stimulans. De gir nødvendig detaljkunnskap; de kan brukes til å bygge opp mer omfattende databaser, og de gir forskere en følelse av å gjøre noe som har praktisk betydning. De gir samfunnet noe tilbake, som gjengjeld for en privilegert posisjon i yrkeslivet.

2.5 Bakgrunn for organisering

Forskning foregår på universiteter, i egne forskningsinstitutter, eller i ulike former for senterdannelser. Dette er svært ulike organisasjonsformer, som hver fortjener en kommentar. Jeg tar for gitt at finansiering av forskningen vi snakker om, skjer i en blanding av grunnbevilgning og prosjektbevilgninger.

Universiteter. På universiteter og høyskoler foregår det en god del forskning som i høy grad har relevans for forståelsen av ytringskultur og kulturpolitikk. Denne forskningen foregår stort sett på samme premisser som annen forskning. Det vil si at den har sitt tydelige grunnlag i den enkelte forskers egne faglige interesser. Dette er en meget viktig intellektuell ressurs. Men spørsmålet er om den er tilstrekkelig til å danne grunnlag for en ny forskningsenhet. Jeg ser to viktige motargumenter. Det ene er problemet med stabilitet. Forskningen er nødvendigvis avhengig av hvordan forskeres egne faglige interesser utvikles og endres. Ansvarsplassering blir vanskelig. Det andre problemet ligger i måten universitetsinstitutter er organisert på. Det er notorisk vanskelig å plassere en egen blokk av separat aktivitet inn i et universitetsinstitutt, fordi det bryter med de vanlige styringssystemene og organisasjonsrutinene. Det går an å forestille seg at det kan oppstå synergieffekter; jeg tror det er luftige fantasier.

Institutt. Forskningsinstitutter er steder som organiserer og driver forskning. Det er det de kan. De har rutiner for å håndtere inntektsstrømmer, ansettelsesforhold og forskningsledelse. Å ha et eksisterende institutt som organisatorisk ramme er i hvert fall mye mer realistisk enn å gjøre det samme overfor et universitetsinstitutt.

Senter. Et forskningssenter lyder fleksibelt og forlokkende. Det kan bety minst fire forskjellige ting, og de kan enten være permanente eller temporære. Jeg nevner eksempler som jeg kjenner best. (i) Et senter kan være etablert innenfor en eksisterende institusjon, som en nokså autonom enhet. Ved UiO er det for eksempel egne sentre for kjønnsforskning, europaforskning og miljø- og utviklingsforskning. De er selvstendige og uavhengige enheter, klart plassert innenfor universitetsrammer. (ii) Det finnes også enheter med tett kontakt til et universitetsinstitutt; Frischsenteret er en slags satellitt til Økonomisk institutt. (iii) Et senter kan også dannes som et satsningsområde innenfor et forskningsinstitutt, som temporær utvidelse av et forskningsfelt som i alle fall dekkes av instituttet. Kompetansesentre for kjønnsforskning ved ISF er et eksempel. Sentre for fremragende forskning kan ha noe av den samme formen. (iv) Et senter kan være virtuelt, i den forstand at det har flere vertsinstitusjoner, eventuelt også plassert i ulike byer. Senter for forskning om sivilsamfunn har denne delingen mellom Oslo og Bergen.

Skal jeg driste meg til å gi råd om organisering av en enhet for kulturforskning, vil jeg fremheve følgende poenger:

- * Et senter bør trekke på kompetansen som finnes i ulike deler av forskningsmiljøene; universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter.
- * Det bør ha en tverrfaglig innretning
- * Det bør ikke ha en undervisningsinstitusjon som hovedsete.
- * Det kan godt omfatte et partnerskap mellom flere enheter.
- * Selv om det får en åremålsbegrensning, må den være romslig nok til å bygge bredere kompetanse enn den som finnes nå.

* Det må fungere innenfor en nasjonal konkurransearena.

2.6 Fastsettelse av temaer

Forskningens innretning er et tilbakevendende tema. Hvordan skal temaer fastsettes og pengestrømmer styres? Min erfaring er at en blanding av forskningsrådsprogrammer og direkte oppdragsfinansiering kan være gunstig. Forskningsrådsfinansiering er bra fordi det sikrer bredde. En del av de problemstillingene jeg skisserte ovenfor kan bare finansieres på denne måten, via større prosjektbevilgninger eller grunnbevilgning. Samtidig er det viktig å unngå noen av fellene i Forskningsrådets programmer. Kjønnsforskningsprogrammet ble for esoterisk og er blitt lagt ned. På motsatt side er det også tendenser til at Forskningsrådets programstyrer blir dominert av representanter for finansierende departementer, som i for stor grad dreier forskningen etter kortsiktige politiske hensyn. Jeg synes at dette taler for en blanding av direkte oppdrag og finansiering gjennom Forskningsrådet, noe som forutsetter at det skapes et relevant program.

Ytterligere et argument for forskningsrådsfinansiering, er at konkurranse er et entydig gode. Noen kan mene at det er mer «ryddig» om det bare er én adresse å henvende seg til. Erfaringen viser imidlertid at dette bidrar til å svekke forskningens kvalitet. Dynamikk er nødvendig.

La meg også peke på to tematiske retningslinjer. For det første at forskningen bør være komparativ. Humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning i Norge er i stor grad rettet mot nasjonale problemstillinger. Det er både en styrke og en svakhet. Styrken er at den er relevant; svakheten at den blir for ensporet og står i fare for å bli idéfattig. Aktiv oppsøking av komparative problemstillinger bør være en selvsagt del av forskningen på dette feltet.

Det andre poenget er at det bør være god plass til sammenfattende studier, meta-studier, på feltet. Kulturelle endringer skjer jo hurtig, men det er likevel en viss fare for at tidligere innsikter blir forsømt i jakten på det nye og aktuelle. Meta-studier kan også skape en komparativ design der det ikke fantes på forhånd.

2.7 Konfliktpunkter

Kulturutredningen minner gjentatte ganger om kulturinstitusjonenes egenart. Det kan overføres til forskningen. Forskningsinstitusjoner har også sin egenart, som de søker å bevare. Samfunnsforskning bør være nyttig og informativ, men den kan ikke være nyttig hele tiden. Oppgavene omfatter også produksjon av faglig kompetanse og publisering i forskerfellesskapets kanaler.

Seriøs forskningsvirksomhet må møtes med forventninger om å levere forskning av høy kvalitet som er relevant som det større samfunnet. Men kravet til kompetanse gjelder i begge ender av relasjonen. Om forskere skal ha leveringskompetanse, må oppdragsgivere på sin side ha bestillerkompetanse. Det innebærer å skjønne hva slags problemer som kan løses av forskning og hvilke ikke.

Det innebærer også å avstå fra å bestille konklusjoner. Det skjer kanskje ikke så ofte, og det er jo klart i oppdragsgiveres interesse å unngå. Mer følsom kan kanskje bruken av forskning bli. Myn-dighetsrepresentanter kan falle for fristelsen til å overtolke forskningsresultater for å få dem til å passe inn i aktuelle politiske prioriteringer.

2.8 Sluttord

Tittelen på dette innlegget er «Om politikk og kunnskap». Skulle jeg sammenfatte dette forholdet i en setning, måtte det bli at det er et minefelt. Konfliktene står i kø, avveiningene mellom motstridende hensyn bringes aldri til likevekt. Likevel mener jeg at forholdet er viktig, både for politikens skyld og for kunnskapens skyld.

3. En kunnskapsbasert kulturpolitikk

Erik Henningsen, utredningsleder for Kulturutredningen 2014, forsker ved Telemarksforskning

Takk for invitasjonen til å komme hit for å snakke om en kunnskapsbasert kulturpolitikk. Jeg skal forsøke å kaste fram noen tanker om hva dette idealet kan innebære, og hva som må til for at idealet skal kunne virkeliggjøres i kulturpolitikken i større grad enn hva som er tilfellet i dag. Men dette er kanskje ikke mye til problemstilling. For de fleste av dem som er opptatt av dette temaet, så er det ganske opplagt hva som må til for å få en kunnskapsbasert kulturpolitikk. Og svaret man kan lese ut av debatten som har pågått om dette temaet de siste årene, er at det som må til er en større offentlig pengebruk på disse formålene. Sånn sett føyer denne debatten seg inn i et velkjent mønster. Kulturpolitiske debatter i Norge dreier seg jo til det kjedsommelige om størrelsen på offentlige bevilgninger og om fordelingen av disse bevilgningene mellom ulike kategorier av støttemottakere. Spørsmålet om hva som må til for å få en kunnskapsbasert kulturpolitikk, er imidlertid mer komplisert enn som så. Hvorvidt kulturpolitikken er kunnskapsbasert eller ei lar seg ikke ganske enkelt avlese av Kulturdepartementets FoU-budsjett. Dette handler også, og kanskje like mye, om myndighetenes vilje og evne til å ta i bruk slik kunnskap i utformingen og i den daglige utøvelsen av kulturpolitikken. For å gjøre en litt annen vri på problemstillingen, hadde jeg derfor tenkt å snakke om hva som må til for å få en kunnskapsbasert kulturpolitikk uten å komme inn på behovet for mer penger. Dette klarer jeg ikke å få til, men jeg skal prøve å unngå å henge meg opp i pengespørsmålet.

Mitt utgangspunkt for å mene noe om disse spørsmålene er erfaringene jeg har fra å ha jobbet i sekretariatet for *Kulturutredningen 2014*, eller Enger-utvalget som utredningen er bedre kjent som, oppkalt som den er etter utvalgslederen Anne Enger. Enger-utvalgets oppdrag var å gjennomgå og vurdere kulturpolitikken i Norge i tiden etter 2005. Utredningen var med andre ord en slags evaluering av kulturpolitikken i store deler av perioden hvor den rødgrønne regjeringen gjennomførte Kulturløftet. Arbeidet munnet ut i en NOU, med tittelen *Kulturutredningen 2014*, som ble lagt fram i våres. Siden den gang har mye av debatten om dokumentet stilnet av, men utvalgsmedlemmer jeg har vært i kontakt med og vi andre som jobbet med utredningen, har i hvert fall kunnet glede oss over at utredningen satte et tydelig preg på forslaget til Kulturløftet III som den rødgrønne regjeringen la fram for noen måneder siden. I hvilken utstrekning dokumentet får betydning for kulturpolitikken under den nye regjeringen gjenstår ennå å se.

I arbeidet med Kulturutredningen ble temaet en kunnskapsbasert kulturpolitikk aktualisert på flere måter. Dels henger dette sammen med at utvalget tok temaet opp til drøfting og at utvalget har gitt uttrykk for en del synspunkter på temaet i NOUen. I forkant av vår utredning hadde Grund-utvalget lagt fram rapporten «En kunnskapsbasert kulturpolitikk» som konkluderte med at Kulturdepartementets FoU-innsats burde økes, særlig innenfor forskningsfeltet de kaller kultursektorforskning, og at det burde opprettes et eget senter for kultursektorforskning. I Grund-utvalgets rapport fastslås det at Kulturløftet i første rekke har dreid seg om å øke volumet på bevilgningene til kulturlivet, og at når den kulturpolitiske oppmerksomheten i årene som kommer dreies over mot innholdet i kulturpolitikken og spørsmålet om kvalitet, vil forskning og kunn-

skapsproduksjon få en viktigere rolle i kulturpolitikken. Jeg føler meg ikke helt trygg på at dette er en korrekt beskrivelse av de faktiske forholdene i kulturpolitikken, men hvis man ser på det som en oppfordring er den lett å slutte seg til. Mye av som står om temaet en kunnskapsbasert kulturpolitikk i Kulturutredningen er en understrekning av Grund-utvalgets argumenter.

Dels ble temaet en kunnskapsbasert kulturpolitikk aktualisert i Kulturutredningen, fordi et av kravene til en NOU nettopp er at dokumentet skal være kunnskapsbasert – slik oppfattet i hvert fall vi som jobbet med utredningen oppdraget vi var satt til å utføre. Og vi forsøkte å leve opp til dette kravet gjennom å gjøre bruk av relevant teoretisk litteratur, ved å gjennomgå foreliggende forskning, utredninger og statistikk som belyser kulturpolitikken i denne perioden, og ved å igangsette noen mindre forsknings- og utredningsarbeider. Samtidig gjorde vi selvfølgelig bruk av fagkunnskapen og den politiske kunnskapen som utvalgsmedlemmene brakte med seg inn i dette arbeidet, og innspill og synspunkter vi mottok fra kulturlivsaktører fra alle kanter av landet. Arbeidet med NOUen handlet for en stor del om å bryne disse ulike kunnskapskildene og kunnskapstypene mot hverandre, og om å forsøke å sy resultatene av disse diskusjonene sammen til en helhet.

Når jeg sier dette så minner det meg om at, før jeg setter i gang med å klage over forskningens behandling i kulturpolitikken, så er det verdt å berømme den rødgrønne regjeringen for initiativer den tok på dette området. Oppnevningen av Grund-utvalget var viktig i så måte, og utvalgets anbefalinger har etter hvert blitt fulgt opp av Kulturdepartementet gjennom opprettelsen av et senter for medieforskning og ved at det nylig har blitt avsatt midler til etableringen av et senter for kultursektorforskning. Det at den rødgrønne regjeringen valgte å få en bred gjennomgang av kulturpolitikken i form av en NOU, snarere enn å utarbeide en stortingsmelding om dette – som jo har vært den vanlige praksisen i kulturpolitikken – må også sees som et uttrykk for at det fantes en vilje i denne regjeringen til å bidra til en kunnskapsbasert kulturpolitikk.

Hvor langt denne viljen strakk seg kan imidlertid diskuteres. I følge Grund-utvalget, er Kulturdepartementet et av de departementene i Norge som bruker minst ressurser på forskning og utvikling. I deres rapport vises det til at Kulturdepartementets ressursbruk på FoU i 2010 lå et sted mellom en halv og en milliard kroner. Da bør det tilføyes at det aller meste av disse midlene har form av rammebevilgninger til kulturinstitusjoner, og at den direkte finansieringen av forskning og kunnskapsproduksjon som Kulturdepartementet står for, bare utgjør en brøkdel av denne summen. Med beslutningene om å opprette et senter for medieforskning og et senter for kultursektorforskning, har departementets direktefinansiering av forskning og kunnskapsproduksjon økt med noen millioner kroner. Og dette er et framskritt som både forskere og kulturlivet kan glede seg over. Disse tiltakene må likevel mer være å betrakte som en begynnelse enn som en fullbyrdelse av satsingen på å fremme en kunnskapsbasert kulturpolitikk.

Slik oppfatter i hvert fall jeg situasjonen etter å ha jobbet med å utrede kulturpolitikken her i landet. I arbeidet med Kulturutredningen ble det tydelig at det er klare mangler i kunnskapsgrunnlaget på det kulturpolitiske området. Her kan man peke på en rekke forskningstema som burde ha vært belyst i langt større grad enn tilfellet har vært fram til i dag. Forskingen som gjøres innenfor dette feltet bærer preg av en mangel på kontinuitet og av at forskningsmiljøene som utfører slik forskning er små og spredte. De foreliggende studiene «snakker» i for liten grad til hverandre og forskningen blir derfor ikke kumulativ. Men manglene i kunnskapsproduksjonen på det kulturpolitiske området, dreier seg ikke bare om at det gjøres for lite forskning og at forskningen som gjøres er fragmentert. Like viktig er manglene i det man kan kalle for sektorens kunnskapsinfrastruktur. Jeg tenker da særlig på produksjonen av ulike typer kulturstatistikk.

Statistikkproduksjon er en viktig forutsetning for forskning og et uunnværlig redskap i driften av den moderne staten. Gjennom statistikker blir befolkningen og samfunnsinstitusjonene staten skal

være til for omgjort til målbare størrelser, og dette er igjen en forutsetning for at staten kan drive en systematisk politikk på ulike samfunnsområder. Kulturpolitikken er en del av dette bildet, og det å ha tilgang på kulturstatistikker som er pålitelige og aktuelle og som er uttrykt i kategorier som er relevante for dem som skal bruke dem, må derfor være en viktig ressurs for kulturforvaltningen. Som utreder av kulturpolitikken, ble jeg slått av at kulturstatistikkene vi har til rådighet i Norge, i mange tilfeller ikke lever opp til disse kravene. Dette gjorde oppgaven med å vurdere kulturpolitikken vanskeligere enn den behøvde å være, og viktigere enn dette er at det må vanskeliggjøre den løpende oppgaven kulturforvaltningen har med å drive en systematisk kulturpolitikk.

Hvis man sammenstiller den litt traurige situasjonen, forskning og kunnskapsproduksjon om kultursektoren befinner seg i med den kraftige veksten i bevilgningene til kultursektoren som har funnet sted de siste åtte årene, så blir den ganske påfallende. Og situasjonsbeskrivelsen blir enda mer påfallende hvis man sammenstiller den med de ambisiøse samfunnsmålene, om demokratisering av tilgangen på kulturen, mangfold osv., som gjøres gjeldende i kulturpolitikken. Hvordan skal man få i stand den offentlige høyttenkningen om veivalg og virkemiddelbruk i kulturpolitikken som må til for å oppfylle disse målene hvis det ikke foregår en kontinuerlig og variert forskning og kunnskapsproduksjon på dette området? For meg virker det opplagt at det å stimulere til mer og bedre forskning og kunnskapsproduksjon er en helt nødvendig investering for en moderne kulturpolitikk. Men nå er jeg godt i gang med det pengesnakket jeg sa dere skulle få slippe. Så la meg heller ta ett skritt tilbake og dvele litt ved hva som ligger i begrepet en kunnskapsbasert kulturpolitikk, og hva dette kan være godt for.

I en løselig forstand, kan dette vise til en situasjon hvor kulturpolitikere, kulturbyråkrater og aktørene i kulturlivet har rik tilgang på forskningsbasert kunnskap og annen fagkunnskap de trenger for å kunne utøve sine roller på en god måte. Dersom man lykkes i å skape en slik situasjon i kultursektoren, vil dette kunne bidra til at kulturpolitiske tiltak er godt forankret i en forståelse av kulturlivets virkemåter og av endringsprosesser kulturlivet gjennomgår, og til at kulturinstitusjoner og kulturlivsaktører blir bedre i stand til å oppfylle sine faglige og politiske målsettinger. Og dette er i seg selv gode grunner til å ønske seg en kunnskapsbasert kulturpolitikk.

Men en kunnskapsbasert kulturpolitikk kan også vise til en mer spesifikk kopling mellom kulturpolitikk og forskning. Da viser det til en situasjon hvor kulturforvaltningen bruker forskning aktivt som et redskap til å utforme, evaluere og revidere kulturpolitiske tiltak, virkemidler og veivalg, og hvor forskningen derfor får en premissgivende rolle i kulturpolitikken. Dette krever at det finnes en forskning som vurderer og problematiserer innholdet i kulturpolitikken og seminaret vi er på nå illustrerer at det drives en god del slik sektorrelevant forskning i Norge. Noe av denne forskningen kan sies å ta utgangspunkt i spørsmålet: «Virker politikken?». Jeg sikter da til evalueringer og lignende studier som undersøker om kulturpolitiske tiltak og virkemidler bidrar til å oppfylle målsettingene de er begrunnet i, ofte gjennom bruk av kvantitative kartleggingsmetoder. Dette er en type øvelser som kan være nyttige fordi de kan være et korrektiv til etablerte oppfatninger av hvordan kulturpolitikken fungerer, og fordi de gir oss indikasjoner på om politikken på ulike områder er «på rett vei», som det heter. Men slike studier kan heller ikke fortelle oss så veldig mye mer om kulturpolitikken.

Et mer ambisiøst program for sektorrelevant forskning tar heller utgangspunkt i spørsmålet: «Hvordan virker politikken?». Da tar man det for gitt at alle kulturpolitiske tiltak – enten det dreier seg om økonomisk støtte, lovregulering eller organisatoriske grep – virker, men at det kan være vanskelig å forutsi hvordan de virker og hvorfor dette skjer. Forskning som tar utgangspunkt i dette spørsmålet kombinerer ofte en utforskende kvalitativ metodebruk med kvantitative kartlegginger og legger vekt på å undersøke hvilke handlingsmønstre politiske tiltak faktisk gir opphav til blant dem de retter seg mot. Det er en form for forskning som er mer ressurskrevende, men som

potensielt er langt mer nyttig for kulturpolitikken. Den gir oss ikke bare en pekepinn på om politikken er «på rett vei», men ved å vise hvorfor politikken lykkes eller mislykkes, kan den gi grunnlag for å revidere tenkningen som ligger til grunn for kulturpolitiske tiltak og veivalg og derigjennom også for justeringer eller omlegginger av den kulturpolitiske virkemiddelbruken.

Jeg vil nevne to områder i kulturpolitikken hvor det bør stimuleres til mer forskning av denne typen. Det ene har å gjøre med det kulturpolitiske målet om å demokratisere tilgangen på kunst- og kulturopplevelser. Dette har vært et legitimerende mål for kulturpolitikken i Norge så lenge vi har hatt en moderne kulturforvaltning, og gjennom store deler av denne perioden har det blitt produsert studier som viser at myndighetene *ikke* har lyktes i å oppnå disse demokratiseringsmålene. Et eksempel er Per Mangsets rapport fra i fjor som, på grunnlag av en bred gjennomgang av den tilgjengelige kulturstatistikken, konkluderer med at ulikhetene i kulturbruken i Norge består omtrent som før. Jevnlig legges det fram studier av avgrensede områder i kulturpolitikken som viser det samme. Det finnes derimot færre eksempler på politikkrelevant forskning som går bakenfor disse tallene og undersøker hvilke spesifikke mekanismer det er som bidrar til at noen grupper i befolkningen ekskluderes fra slik deltakelse. På dette området er det et behov for en empirisk forskning som ikke bare konstaterer at det er ulikheter i kulturbruken, men som også kan forklare hvorfor dette skjer og hvorfor de eksisterende virkemidlene ikke fungerer etter planen. Dersom det kulturpolitiske demokratiseringsmålet skal være noe mer enn en legitimeringsøvelse, er det avgjørende at kulturpolitikken tar opp i seg oppdagelser som kommer fram i denne typen forskning.

Det andre eksempelet jeg vil nevne dreier seg om kostnadsutviklingen ved kulturinstitusjonene. Det er en kjent sak at mange av de store kulturinstitusjonene over tid, har blitt vesentlig dyrere i drift målt opp mot publikumsbesøket og ulike produksjonsmål. Når dette temaet blir bragt på banen i offentlige debatter så blir det ofte høy temperatur i meningsutvekslingen. Mens noen skråsikkert hevder at kostnadsveksten skyldes byråkratisering eller «daukjøtt» i en eller annen form, mener andre like skråsikkert at det skyldes helt andre forhold. I dag finnes det lite forskning om kulturinstitusjoner som kan korrigere disse standpunktene. Det er til de store kulturinstitusjonene at mesteparten av ressursene i kulturpolitikken i Norge kanaliseres, men dette gjenspeiles ikke i forskningsinnsatsen på det kulturpolitiske området, som for en stor del omhandler prosjekter og avgrensede ordninger. Fordi det dreier seg om så store ressurser, er spørsmålet om kostnadsveksten ved kulturinstitusjonene også av stor betydning for kulturpolitikken, og spørsmålet er for viktig til at det skal være et område hvor mer eller mindre kvalifisert synsing råder grunnen. Forskningsbasert kunnskap som belyser økonomiske og organisatoriske prosesser som virker inn på verdiskapingen i kulturinstitusjonene vil opplagt kunne gi viktige innspill til debatter om hvordan kulturpolitikken kan forvalte sine ressurser på en best mulig måte.

På disse to områdene ville kulturpolitikken åpenbart hatt mye å hente på å utvikle et tettere forhold til forskningen. I forlengelsen av dette kunne man sett for seg at forskningen fikk en premissgivende rolle også på andre sentrale områder i kulturpolitikken. Utviklingen av en kunnskapsbasert kulturpolitikk langs disse linjene ville antakelig koste en god del penger, men det er ikke nødvendigvis kostnadsspørsmålet som står i veien for en slik utvikling. Bildet jeg har skissert av en kulturpolitikk hvor forskningen får en premissgivende rolle er kanskje en ønskedrøm for kulturpolitikkforskere, men det framstår ikke nødvendigvis som like attraktivt for andre kulturpolitiske aktører. Og dette skyldes ikke bare frykt for at politikken skal erstattes av et ekspertvelde. Det har å gjøre med rollene kulturpolitikken har i forhold til kulturlivet og befolkningen. For å illustrere hva jeg mener vil jeg tegne opp noen bilder eller modeller av kulturpolitikkens virkemåter.

Hvis forskning og kunnskapsproduksjon skal få en premissgivende rolle i kulturpolitikken, så forutsetter dette kanskje at de som utformer og utøver kulturpolitikken oppfatter denne som en form for investering i kulturlivet som i neste omgang skal bidra til oppfyllelsen av samfunnsmessige ut-

viklingsmål. Dette er en modell av kulturpolitikken som langt på vei gjenspeiles i det språket vi finner i stortingsmeldinger og andre kulturpolitiske dokumenter. Her begrunnes kulturpolitiske tiltak og veivalg nettopp med henvisning til deres forventede bidrag til å oppfylle ulike samfunns- mål, enten dette dreier seg om å demokratisere tilgangen til kulturopplevelser, kulturelt mangfold, ytringsfrihet eller «instrumentelle» mål som næringsutvikling og integrering. Som en «investor» er myndighetene opptatt av at ressursene de kanaliserer til kulturlivet gir en størst mulig avkastning i denne forstand og her kan forskningen være til hjelp fordi den kan gi råd om hvordan kulturpolitikken best kan innrettes for å oppnå disse målene.

Men dette er ikke den eneste modellen av kulturpolitikken virkemåte man kan peke på. En annen modell framhever snarere at myndighetene har noe som kan minne om en forsørgerrolle i forhold til de delene av kulturlivet som er avhengige av offentlig støtte. Her flyttes oppmerksomheten i kulturpolitikken over på kulturlivet selv. Trykket i kulturpolitikken ligger ikke så mye på det å bidra til oppfyllelsen av samfunnsmessige utviklingsmål, som på ansvaret myndighetene har for å legge til rette for at aktører innen kulturlivet skal kunne utvikle seg i tråd med deres egne behov og for at det skal råde harmoni i forholdet mellom kulturlivet og myndighetene. Og i likhet med andre forsørgerer, befinner myndighetene seg under et konstant press for å sørge for en størst mulig grad av likhet i fordelingen av ressurser mellom støttemottakere. Dette illustreres blant annet i argumenter av typen «Nå er det vår tur til å få ta del i veksten i bevilgninger» som ofte dukker opp i kulturpolitiske debatter.

En tredje modell framhever snarere kulturpolitikken velgjørrolle. Den moderne kulturpolitikken sies gjerne å ha vokst ut av velgjørrollen adelen hadde i kulturlivet i tidligere tider, og det er ikke vanskelig å peke på sider ved dagens kulturpolitikk hvor denne rollen kan sies å bli videreført. Dette er jo tross alt et politikkområde som har et høyt innslag av gaveoverrekkelser og «snorklipping», og dette har blitt tydeliggjort i de to foregående regjeringstidene hvor kulturpolitikken hele tiden har hatt den hyggelige oppgaven det er å forvalte økonomisk vekst. I den grad en slik velgjørmodell er beskrivende for kulturpolitikken, så ligger ikke trykket i de kulturpolitiske prioriteringene så mye på ansvaret for å sørge for at kulturlivet har gode utviklingsmuligheter eller på ansvaret for å bidra til oppfyllelsen av samfunnsmessige utviklingsmål, som de handler om det å skape positiv oppmerksomhet og oppslutning om de ansvarlige politikerne selv. Studier av politiske aktørtyper som opptrer som velgjørere understreker nettopp at dette er en form for politikk som sjelden har mål som strekker seg ut over det å vinne eller å opprettholde makt og posisjoner.

Rollene kulturpolitikken gis i forholdet til kulturlivet og til samfunns mål er med på å sette rammer for hvordan den utøves – også med hensyn til bruken av forskning. Mitt poeng, med å tegne opp disse ulike bildene av kulturpolitikken roller og virkemåter, er nettopp at de understreker at spørsmålet om hva som må til for å få en kunnskapsbasert kulturpolitikk ikke alene er et spørsmål om forskningsfinansiering. At det finnes tilstrekkelige mengder av forskning av høy kvalitet om kultursektoren er ikke i seg selv noen garanti for en kunnskapsbasert kulturpolitikk. For å kunne virkeliggjøre dette idealet stilles det også andre krav til dem som forvalter kulturpolitikken. De må ha viljen og muligheten til å kunne bruke slik kunnskap i utformingen av kulturpolitikken.

Hvor i dette bildet av kulturpolitikken roller ligger tyngdepunktet i dagens kulturpolitikk?

Mitt inntrykk er at det jeg har kalt investorerrollen bare et stykke på vei er beskrivende for kulturpolitikken vi har her i landet, og det er i første rekke denne rollen som inviterer til en kunnskapsbasert kulturpolitikk. Det jeg har kalt forsørger- og velgjørrollene fanger også opp viktige sider ved kulturpolitikken virkemåte. I den grad det er disse modellene som er beskrivende for kulturpolitikken, så har ikke denne egentlig så veldig mye bruk for forskningen. I et slikt tilfelle dreier

kulturpolitikken seg om å sørge for at det er ro i rekkene i kulturlivet og om å videreføre kulturpolitikken som en arena for positiv oppmerksomhetskaping eller som et begeistringsfelt som noen har kalt det. En forskning som gransker og problematiserer mål, tiltak og virkemidler i kulturpolitikken vil da kanskje først og fremst framstå som forstyrrende. Men det er en slik forskning som må produseres og tas i bruk hvis vi skal nå de målene kulturpolitikken sier den er til for.

4. What do the facts say?

Tore Slaatta, professor ved Institutt for medier og kommunikasjon, UiO

Som dere vet fra Ylvis-brødrenes braksuksess, er det ikke lett å vite helt sikkert hva reven sier, og det er vanskelig å forstå hvordan den kommuniserer med omverdenen, spesielt med hesten. Men det er et godt spørsmål: *What does the fox say?* I forskningen må vi også stille gode spørsmål, og det er ikke alltid en oppdragsgiver klarer å formulere dem, eller forholde seg til svarene. Men i bunn og grunn starter vi med samme spørsmål: *What do the facts say?* Evalueringsarbeidet som lå til grunn for rapporten "Til bokas pris", levert til Kulturdepartementet og til Kunnskapsdepartementet 12. februar 2012, ble ledet av professor Helge Rønning og meg selv ved Institutt for medier og kommunikasjon. Arbeidet pågikk høsten 2011 og fortsatte våren 2012. Selve kontraktperioden var 3 måneder, fra 15. november 2011 til 15. februar 2012, og i denne perioden ble forskergruppen utvidet til 5 personer, med professor i jus, Olav Torvund, forsker Håkon Larsen og stipendiat Terje Colbjørnsen.

Vi kan skille mellom en førfase, en analysefase og en etterfase der forholdet mellom politikk og forskning er vesentlig forskjellig, og der forskerrollen utfordres på variert vis. Jeg skal gå gjennom fasene som utspilte seg i forbindelse med bokloven, og si noe om de erfaringene vi gjorde med oppdragsgiveren i forkant, om de funnene vi gjorde i vår forskning, og om rapportens virkningshistorie.

4.1 Førfasen

Det ble raskt åpenbart for oss at oppdragsgiveren vi hadde å gjøre med, var i en spesiell situasjon. Dette hadde først og fremst med sakens kompleksitet å gjøre. Regulering av bøker, gjennom avtaler eller lov, er ikke entydig forankret som politisk saksområde: Saken ble frontet av kulturdepartementet, men var dette kulturpolitikk? Selvsagt, for dette handler jo om litteratur og sakprosa, om norske forfatterskap, om å ha norske forlag og litterære institusjoner som bevarer og utvikler det norske språket og de litterære kunstformene i Norge. Men dette var slett ikke åpenbart, og noe av det som sto på spill var å definere det saksområdet vi sto overfor. Politikken utforming avhenger av hvordan saker defineres, og dermed av hvem som har makt til å definere dem.

Siden forlag er kulturindustrielle foretak, vil f.eks. EU, EØS og det nasjonale konkurransetilsynet og fagavdelinger i Næringsdepartementet med rette kunne si at dette er konkurransepolitikk, og at regulering er en uheldig begrensning av bokbransjens naturlige konkurranse. Og det gjør de. Siden boken ikke lenger er en stabil teknologi, men også nå oppstår som et digitalt sjangerformat med åpninger til andre tjenesteproduserende digitale tilbydere, kan de samme aktørene hevde at regulering av bøker også begrenser overskridelser og oppkoblinger av bokbransjen mot andre bransjer, enten det er andre medier, eller andre bransjer, som kunne utvikle den digitale teknologien på andre måter enn dagens forlag gjør. Det gjør de også.

Kunnskapsdepartementet dukket opp som en sentral interessent i produksjon og distribusjon av skolebøker på lavere og høyere skoletrinn og undervisning og forskningslitteratur til høyskoler og universiteter. Også de kunne foreta en kobling til diskursen om den overskridende, konvergerende

teknologien, som lenge har spøkt i pedagogikken og skolepolitikken: hva om all læring ble digital, åpen, gratis?

Dette siste ordet kobler opp den største interessenten i problemfeltet, nemlig Finansdepartementet, som har en særlig interesse i forvaltning av statens utgifter og inntekter. Troen og håpet om at digital teknologi skal gjøre ting billigere og enklere, er stadig levende, til tross for stadige budsjett-overskridelser og oppkoblinger mot eksterne konsulenttjenester gjør nye kostnadsstrukturer vel så synlige. Men tilgjengelighetsproblemet er i ferd med å bli løst i informasjonssamfunnet. Så i den grad den trykte boken kunne forstås og defineres som problem og flaskehals både i pedagogikken og i distribusjon av kunnskap, var Finans en pådriver i evalueringsarbeidet. Også FAD fremsto etterhvert som interessant i saken.

De statlige organene knyttet til næringssektoren, kunnskapssektoren og finanssektoren kunne m.a.o. antas å være mot enhver regulering av bokbransjen. Vi vet ikke sikkert, men tenker at det har vært interne maktkamper, rundt kongens bord. Å definere saksfeltet som kulturpolitikk kunne kreve sin minister. Også Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet, som endte opp som formelle kontraktspartnere og oppdragsgivere, hadde dermed sannsynligvis ulike oppfatninger og interesser i saksfeltet. Kunnskapsdepartementet ønsket bekreftelse på at boken var død og bokbransjen på sotteseng, og at en boklov ikke var i tråd med den rådende digitale skolepolitikken. Kulturdepartementet virket mindre sikre. Når Finans- og Næringsdepartementet koblet seg på, ville de styrke Kunnskapsdepartementets mer avvisende oppfatning, heller enn Kulturdepartementets ønsker om stadig å ville vite mer.

Indikasjoner underveis: Fra ett evalueringsoppdrag, ble det to. I den første utlysningen ble det vektlagt at de som skulle evaluere konsekvenser av fastpris, måtte beherske økonometrisk analyse, altså ha den kompetansen som dominerte i Konkurransetilsynet, Næringsdepartementet og Finansdepartementet. Vi dokumenterte at vi hadde dette, men ble ikke foretrukket framfor et privat byrå med ansatte som tidligere hadde jobbet i de ovennevnte etater og departementer. Men i kjølvannet av avslaget fikk vi et deloppdrag: Vi skulle se på den europeiske situasjonen, og gi råd mht. hvordan europeiske erfaringer kunne nyttiggjøres i den norske situasjonen. Noe av det som trengte svar, var hva slags politikkområde dette ble sett som i Europa.

4.2 Analysefasen

---

3 måneder gikk fort. Det var intet forhandlingsrom på tiden, vi måtte levere i midten av februar. Kontrakter måtte inngås umiddelbart. Alt måtte skje via Doffin og innenfor EUs reglement for offentlige anskaffelser.

Kort fortalt: Vi fikk privilegiet av å studere europeisk bokpolitikk komparativt, og slapp å detaljstudere den norske bokbransjen. Dette ble oppdraget til Oslo Economics, som leverte sin rapport rundt nyttår. Vi skulle fokusere på de europeiske erfaringene, men gjennom begrepet "overføringsverdi", som oppsummerte departementenes ønsker om relatering av det europeiske til det norske, måtte vi selvsagt etablere en forståelse av hvilken situasjon den norske bokverdenen levde i. I det komparative grepet vi anla, lå det derfor i stor grad en forforståelse av den norske. Blant annet la vi følgende til grunn:

1. Regulering av pris er langt fra det eneste virkemiddelet i norsk og europeisk bokbransje, og det må trekkes inn en større kontekst i en vurdering av europeiske erfaringer og tilstander. Den norske bokavtalen er f.eks. regulatorisk knyttet til innkjøpsordningene for litteratur og sakprosa, bruk av forfatterkontrakter og åndsverklovgivning. Dessuten er momsregulering av sentral betydning.

2. Det er slett ikke gitt at man kan overføre erfaringer fra ett land til et annet, for det kan være viktige ting som angår markedsinterne faktorer som størrelse, språksonetilhørighet, grad av internasjonal orientering, import av utenlandsk litteratur, konsentrasjonsgrad, osv., og markedseksterne faktorer, som reguleringspolitiske tradisjoner, variasjoner mellom sentrale og lokale forvaltningsnivåer, organiseringer av kunnskapspolitikken vs. kulturpolitikken, som er vesentlig annerledes.

Forøvrig var vi spente på hva vi ville finne. Departementene ga uttrykk for at de egentlig selv ikke visste så mye mht. situasjonen i Europa. Man visste at Frankrike hadde en boklov, og at Sverige og Storbritannia ikke hadde det, men ikke så mye mer.

Så hva fant vi? What did the European experiences say? Våre funn sa:

1. Litt overraskende, gitt de forventningene vi ante i departementene, var boklover "going" kulturpolitikk i Europa, og var et kulturpolitisk virkemiddel som for tiden ble oppdatert for å gi rom for innlemmelse av digitale bøker.

2. De evalueringer som ulike land hadde foretatt før innføring og revidering av lover, i perioden 2000-2010, konkluderte med at det var kulturpolitisk gode grunner for å ha boklover, og at fastpris og regulering av rabatter mellom forlag og bokhandlere var med på å gjøre produksjonen og distribusjonen av bøker bredere og mer mangfoldig, enn i et friprissystem. Et friprissystem ville gjøre bøker billigere, spesielt bestselgere, og styrke supermarkedenes og kjedenes rolle i distribusjon av bøker.

3. Vi gikk til kildene: De komparative studiene som forelå fra selvstendige forskningsmiljøer og enkeltforskere, fremhevet den usikkerheten som rådet i analysene og klarte ikke endelig å konkludere mht. hva som ga lavest priser, fastpris eller fripris, men konkluderte mer samstemt mht. at fastpris styrket mangfold. Forskning som sammenlignet digital og fysisk salg (nettbokhandel vs. lokal bokhandel) slet også med å konkludere entydig. Den fremste forskningen på området foregår i Frankrike, som har egne forskningsmiljøer med dette som spesialitet, og der tallmaterialet har vært systematisk innhentet og analysert siden 1980-tallet. Andre land er ikke i nærheten av å ha dette, heller ikke norske tall og tallmateriale er på rede hånd for gode analyser. Noe Oslo Economics skulle komme til å erfare.

Vårt hovedfunn var at det i den situasjonen som europeiske land hadde analysert og vurdert, hadde flere boklover blitt til, ettersom dette virkemiddelet fremsto som kulturpolitisk riktig, i en tid med stor usikkerhet knyttet til bransjeutviklingen generelt og den litterære produksjonens transformasjon fra det trykte til det digitale. Avtaler, inngått av bransjen selv, ble sett som historie og som lite levedyktige reguleringsregimer. Spesielt interessante funn gjorde vi for kunnskapslitteraturs side, og store deler av vår utredning handlet om skolebokproduksjon og distribusjon.

4.3 Etterfasen

Hverken Oslo Economics eller vi fikk opptre i anerkjennelsens klare lys på kulturpolitikken scene. Straks rapportene var ute, begynte ulike aktører å vingle med lyskasterne. Oslo Economics fikk i mine øyne rettmessig kritikk fordi de konkluderte ideologisk, eller det de kalte teoretisk, i mot en boklov, mens deres analyser faktisk ga grunnlag for den helt motsatte konklusjon: Det var ikke sterk monopoldannelse i norsk bokbransje, man kunne ikke fastslå at prisen var blitt høyere av å være regulert, man kunne derimot sannsynliggjøre at bredde og mangfold var opprettholdt, sammenlignet, så godt det lot seg gjøre, med Sverige og Danmark. Jeg tror vi kan si at konklusjo-

nen deres stemte med forventninger i Næringsdepartementet, Konkurransetilsynet og Finansdepartementet. Problemet var imidlertid at de ikke sa "what do the facts say", men "what does micro economic theory say?".

Vår egen utredning sto seg, og står seg, bedre. Vi visste da heller ikke konklusjonen på forhånd, og kunne ikke konkludere annerledes. Vi gjør klart hvilket faglig grunnlag vi arbeidet ut fra, og trekker konklusjoner på bakgrunn av et rikt sammensatt faktagrunnlag. What did the facts say? At boklover ses som gangbar kulturpolitikk i digitaliseringens og konvergensens tidsalder. Men idet reven med dette hadde talt, overtok politikken. Regjeringen måtte komme til enighet internt, høringsprosesser igangsettes og proposisjoner forberedes. I mellomtiden grep offentligheten tak i rapportene.

I den kommersielle og sivile verden var de fleste interessenter tidlig for boklov: Forfattere, forlag og bokhandlere var alle for. Til og med et flertall politiske partier hadde stilt seg positive til en mulig boklov. Men da evalueringene forelå og prosessen forflyttet seg over i politikk og valgkamp, forvitret enigheten. Retorikken spisset seg i medieoffentligheten: Fra digitale innovasjonsmiljøer kunne man høre kritikk om manglende framtid- og innovasjonstenkning. "Fullstendig vanvidd og stalinistisk tenkning", het det i Kapital. Til tider så det ut som partipressens gjenoppståelse, kanskje spesielt i Aftenposten. De nyliberale ungdomsmiljøene i FrP, Unge Høyre og Venstre gikk ut i sine digitale deloffentligheter og kokte suppe på en uklar formulering i innledningen til den 190 sider lange evalueringen. Vår troverdighet skulle svekkes. En pensjonert kulturforsker kastet seg på og påsto at vi hadde brutt god forskningsetikk ved "å låne våre professortitler" til en dårlig sak. Av sine egne skal man ha det.

Etter regjeringsskiftet har vi kommet til ordet igjen. Nye sider av vår utredning er løftet frem, som om de har fått nyhetens interesse, eller ikke helt ble forstått tidligere. Vi vet ikke hvor nøye vi ble lest, det har ikke alltid virket som om politikkenes aktører var interessert i rapportens mangfold. Men jeg tror evalueringen vil og bør bli lest en stund til. Politikerne setter uansett sin egen dagsorden, delvis i samspill med kampanjepreget journalistikk. Ingen har til nå tatt fatt i det omfattende materiale vi har presentert omkring skolebøker og akademisk litteraturproduksjon. Her burde kunnskapspolitikere ha meldt seg på, i sterkere grad.

I Ylvis-brødrenes video får vi egentlig ikke vite hva reven sier. Bare hvordan den synger og er kul. Svaret er "dam de dam de dam dooo dee...". Jeg vil fastholde at god forskning sier noe mer og noe annet. Vi har noe å si, og vi blir lyttet til, men det tar tid, og offentligheten er politisert og omgitt av interesser og strategier. Det betyr at vi ikke alltid kan forvente å bli lest som nøytrale forskere, idet forskningsrapporter når politikken. Vi må likevel fastholde at det er det vi er, og at vår tidshorisont, våre interesser og faglige integritet går utover og varer lenger enn det enkelte oppdraget.

5. Bokloven og forskningen

Knut Løyland, forsker ved Telemarkforskning

I forbindelse med den rødgrønne regjeringens ønske om å innføre en boklov, ville den i forkant utrede litteraturpolitikken i Norge, herunder mulige fordeler og ulemper av en slik lov. Det ble gjennomført flere utredninger fra ulike miljøer med varierende kvalitet, innhold og til dels konklusjoner. Og ikke alle var finansiert av Kulturdepartementet. I tråd med tradisjonen for debatter om bokbransjeavtalene, var det argumenter både for og mot innføring av en boklov, kanskje med en hovedvekt av konklusjoner til fordel for loven.

Jeg skal ikke gå inn på argumentene og, langt mindre, sette meg til doms over hvem som hadde rett og hvem som hadde galt. Jeg tror i en viss forstand at alle forskningsmiljøer som deltok i denne debatten feilet. Det gjelder også mitt eget. Grunnen er at vi lot oss lede inn en debatt som mest handlet nettopp om å være for eller mot en boklov – og ikke hva som er god litteraturpolitikk. Og det er jo også ganske typisk at debatter om litteraturpolitikk som regel ender i skyttergravene i og rundt problemstillinger knyttet til faste eller frie bokpriser.

En kan fort falle i den misforståelse at det var politikerne og byråkratiet som sviktet her. Altså at de bestilte utredninger om hvorvidt en boklov var bra eller ikke for litteraturen. Men det er ikke tilfellet. De var langt mer generelle i sitt mandat. Skal man kritisere dem for noe, er det mer rimelig å anklage dem for å være gjerrige med ressursene – både tiden utrederne hadde til rådighet og de økonomiske rammene for utredningene. Det er ikke enkelt – for ikke å si umulig – å produsere god forskning med slike ressursrammer. Det er jo et relevant argument, men tilsvarende rammer finner man ofte også hos andre, beslektede oppdragsgivere.

I 2014 utgjør de direkte og indirekte overføringene til litteraturformål ca. 2,5 milliarder kroner. Det er mye – svært mye. Personlig synes jeg det er underlig at ikke departement og kulturpolitikere har vært interessert i å skaffe seg betydelig mer kunnskap om hvordan disse virkemidlene fungerer. Dette er tross alt virkemidler som bokbransjen har nytt godt av i snart femti år. Det finnes riktignok noen små ansatser til forskning de siste 10-20 årene, men ikke i nærheten av det omfang og interesse man skulle forvente ut fra virkemidlenes omfang og størrelse. Hadde jeg vært kulturpolitiker, eller -byråkrat, ville jeg hatt et sterkt ønske om finne ut hvor godt disse virkemidlene egentlig fungerer, gitt den politikken jeg er satt til å forvalte og styre. Da trengs forskning, god forskning.

Men kan det være slik at kulturpolitikere og -byråkrater nedprioriterer forskningen fordi de ikke vet bedre? Eller nedprioriterer de forskning mot bedre vitende? Det siste er langt mer alvorlig enn det første, så jeg velger å tro at politikere ikke har tilstrekkelig kjennskap til de mulighetene langsiktig og god forskning gir for å heve kunnskapsnivået på feltet. Og dermed grunnlaget for å fatte gode beslutninger. Jeg tror at dersom man i forbindelse med den store opptrappingen av litteraturpolitikken på andre halvdel av 1960-tallet, også sørget for en forskningsmessig oppfølging, så ville litteraturpolitikkdebattene vært både bredere anlagt og holdt et høyere nivå.

Bl.a. ville vi hatt mer kunnskap om den litteraturpolitiske treffsikkerheten til nullsats på merverdiavgift; innkjøpsordningenes betydning for antall utgivelser, bredde og forlagenes økonomi og risikovilje; politisk og økonomisk makt i bransjen, herunder om økonomisk profitt i forlagene, over-

skuddsdeling mellom forlag og bokhandler og til slutt overskuddsdeling mellom forlag på den ene side og oversettere og forfattere på denne annen. Og kanskje ville vi ha hatt mer kunnskap om hvordan de mange ulike virkemidlene i bransjen påvirker hverandre i oppfyllelsen av sentrale litteraturpolitiske målsetninger? Og et siste viktig moment – at bransjen selv mister muligheten for å sette dagsorden og diktere absolutte sannheter om hvilke effekter ulike virkemidler har. De har bransjekunnskap, ja, men de har like lite forskningsbasert kunnskap om virkemidlenes effekt som alle andre. Dessuten har de sine særinteresser å forsvare, hvilket er grunn god nok til å vurdere deres synspunkter kritisk.

Men i stedet for å stille krav om gode forskningsmessige rammevilkår for den litteraturpolitiske forskningen, har vi som forskere og forskningsinstitusjoner i stedet latt oss kjøpe av et slags kvasi-system for kunnskapsoppbygging, som i liten grad er i stand til å hjelpe politikere og byråkrater med det kunnskapsbehovet de har. Vi leverer tilbud, utreder, debatterer og konkluderer. Men forskere skal etter mitt syn ikke levere ferdigtygde svar på politiske spørsmål. For hva skal vi med politikere som ikke foretar beslutninger på eget grunnlag, men som henviser selektivt til en eller flere utredninger som støtter det syn de kanskje hadde allerede før utredningen ble bestilt? Etter min vurdering er det politikernes ansvar å fatte beslutninger på et mest mulig selvstendig grunnlag. Mens vi som forskere skal berede grunnen: vi skal beskrive sammenhenger, teoretisk og empirisk, teste og utfordre dem og på den måten gi et bedre kunnskapsgrunnlag for de beslutninger politikerne skal ta. Slik tendensen er i dag, legitimeres ofte viktige politiske beslutninger med henvisning til forskning, som i beste fall bare så vidt berører overflata av sentrale forskningsspørsmål. Vi er vitne til en slags politisk latskap som til en viss grad er framtvunget av den økte saksmengde politikere står overfor.

Forskere som har arbeidet med problemstillinger knyttet til bokbransjen de siste åra har på sin side, bevisst eller ubevisst, fungert som nyttige idioter for politikere, byråkrater og særinteresser. Både økonomer, og forskere med annen bakgrunn, har utredet og konkludert på nokså begrenset forskningsmessig grunnlag. F.eks. er kjernen i debatten om bokloven spørsmålet om faste eller frie bokpriser. Dette har vært en årelang og ritualliknende debatt som fra tid til annen har dukket opp – spesielt i forbindelse med bransjeorganisasjonenes fornyelse av bransjeavtalene. Men nå også, naturlig nok, i forbindelse med siste års boklovdebatt. Med utgangspunkt i økonomisk teori argumenterer økonomer fra ulike miljø for og mot faste priser. Økonomisk teori er altså såpass fleksibel at det er fullt mulig å argumentere både for fastpris og mot fastpris, avhengig av hva slags overbevisning man er utstyrt med. De siste årenes utvikling har likevel pekt i retning av at fastpris i mange tilfeller er bra. Det finnes også unntaksbestemmelser i Konkurranseloven som åpner for å tillate faste priser dersom det gir samfunnsøkonomiske gevinster. Seinest ble dette påpekt av Øystein Foros og Erling Hjelmeng i Dagens Næringsliv den 29.10.2013. Samtidig understreker forfatterne at det langt fra er nødvendig med en boklov for å sikre et fastprisregime på bøker i Norge. Et slikt regime kan implementeres nettopp ved å benytte unntaksbestemmelsene i loven. Dermed kan vi kanskje slippe en ny boklovdebatt i framtida.

Men det er jussen. Hva med økonomisk teori? Den bygger som regel på matematikk og for de av oss som har et snev av innsikt i matematisk analyse, har jo økonomisk teori sin egen estetikk. Og den kan til og med være forførende? Så forførende at for det første; man underkommuniserer de forutsetninger som ligger til grunn for et teoretisk resultat og/eller for det andre; man glemmer at resultatene ofte er avhengig av bestemte egenskaper ved strukturelle parametere som kun kan identifiseres via omfattende empiriske analyser.

Litt røft kan man si at det første punktet skiller mellom deler av academia på den ene siden og Konkurransetilsynet på den andre, der academia har forfektet nyere teorier om vertikale bindinger i sine argumenter for faste priser. Kort fortalt innebærer det at eventuelle ugunstige virkninger av

høyere pris til konsument, blir mer enn oppveide av flere og bedre utsalgssteder og et bredere utvalg av bøker. Konkurransetilsynet, på sin side, legger mer vekt på teoretiske tilnærminger der høyere priser på bøker gir dårligere tilgjengelighet for konsumenten. Men de ulike teoretiske tilnærmingerne blir ikke mer sanne om de gjentas ofte. Som all annen teori, må de tåle å konfronteres med data. Hvis ikke er teorien nokså verdiløs – i hvert fall som beslutningsgrunnlag for politikere. Og som dere sikkert allerede har skjönt, er det etter mitt syn på dette punkt vi har sviktet når det gjelder debatten om faste eller frie priser, både i Norge og i andre land.

Nå finnes det riktig nok noen empiriske arbeider som har forsøkt å sammenlikne fastprisregimer med frie, men uten at man har kunnet konkludere særlig overbevisende om at det ene er bedre enn det andre. Årsakene kan være mange, men en viktig årsak er jo det jeg allerede har vært inne på: nemlig at det har vært stilt svært lite forskningsressurser til disposisjon for å skaffe seg mer innsikt. Bl.a. er det rimelig å anta at markedsstrukturen kan være avgjørende for hvordan ulike prisregimer virker. Spesielt gjelder det i Norge med nokså store aktører, som i mange tilfeller er vertikalt integrerte. Jeg vil ikke påstå at det faktisk er slik at en fastpris i slike tilfeller gir dominerende aktører større muligheter for maktmisbruk i markedet. Men jeg kan forstå at enkelte aktører er bekymret for en slik utvikling. Og jeg velger å gjenta meg selv – kanskje til det kjedsommelige: Med en sterkere satsing på forskning ville vi sannsynligvis hatt mer kunnskap om realitetene rundt disse forholdene?

Og ennå er ikke utviklingen på Internettet nevnt. Her opplever vi en økning i nettsalg av papirbøker og e-bøker som gjør betydningen av et fastprisregime i forhold til et med fripris ytterligere usikker. Om dette vet vi naturlig nok enda mindre enn om de forhold som allerede er nevnt. Og mitt svar på hvordan vi skal håndtere det, er vel nokså opplagt: En bransje som tilgodeses med subsidier verdt 2,5 milliarder kroner i 2014, burde være et mer interessant forskningsobjekt både for politikere, byråkrater og forskere. Kanskje til og med for bransjen selv? – I hvert fall deler av den.

Takk for oppmerksomheten!

6. Fem problem för kunskapsbaserad kulturpolitik

Erik Peurell, analytiker ved Myndigheten för kulturanalys

Är den svenska kulturpolitiken baserad på kunskap? Kan eller bör den vara baserad på kunskap, och i så fall hur kan man försäkra sig om att det finns ett relevant kunskapsunderlag?

Kulturpolitisk forskning i Sverige har en lång historia. Men för att göra denna historia kort, ska jag bara säga att 1974 lades grunden till den statliga svenska kulturpolitiken som vi känner den idag, genom att regeringen la fram en kulturproposition bland annat med förslag till mål för den statliga kulturpolitiken och inrättandet av Statens kulturråd. Kulturrådet kom på plats och fick en avdelning för forskning och utveckling, som ganska snabbt växte till uppemot 20 personer. 1979 publicerades en rapport i en skriftserie med namnet "Kulturpolitisk forskning och utveckling" nr 1. Såvitt jag vet kom det aldrig någon nr 2. Långt senare var jag själv med om att på Kulturrådet ge ut i alla fall 3 nummer av en skriftserie som vi kallade "Kulturpolitisk forskning", varav nummer 2 var redovisningen av resultat från en studie av Knut Löyland och Vidar Ringstad. Men 1979 redovisades hur man då såg på 1) behovet av kulturpolitisk FoU, 2) ansvarsfördelningen mellan högskola/universitet och kultursektorn, mellan olika sektorer och inom kultursektorn. Man skriver att man vill "rikta uppmärksamheten på forskningens användbarhet inom kulturpolitiken och visa vägar för hur forskarnas insatser och resultat ska kunna tas tillvara i det kulturpolitiska arbetet" (s. 7). Syftet med "Kulturpolitiskt inriktad FoU" är att "ge underlag för en kritisk granskning av den förda kulturpolitiken" och med en problembaserad utgångspunkt "bidra till att förbättra metoder och eliminera hinder så att kulturpolitiska mål kan förverkligas" (s. 94). Och här står vi idag och vill göra just detsamma. Så har då ingenting hänt? Vad är problemet? Jag har för denna konferens tagit fram fem problem som på olika sätt har med detta att göra i Sverige.

1. Politikerna lyssnar inte. Åsa Sohlman är en svensk forskare och utvärderare med mångårig erfarenhet från det arbetsmarknadspolitiska området. På en konferens med Svenska utvärderingsföreningen 2011, presenterade hon ett paper kring hur de rapporter och utvärderingar som tagits fram på det arbetsmarknadspolitiska området givit resultat i regeringens budgetpropositioner under två år. Det blev till en debattartikel i Svenska Dagbladet i september 2012 ("Varför utvärdera om ingen bryr sig?" SvD 15 september 2012). Sohlman pekar på att regeringen i budgetpropositionen skriver att "det är angeläget att utvärderingar sker kontinuerligt och att de är en integrerad del av planeringen vid införande och avskaffande av arbetsmarknadspolitiska åtgärder. ...[D]et behövs därför information om huruvida de åtgärder som genomförts är framgångsrika". Men i sin granskning har Sohlman inte kunnat hitta något enda exempel på att en utvärdering lett till konkreta politiska beslut. Istället hittar hon exempel på att publicerade utvärderingar ignoreras, att de nämns men där resultaten bortförklaras eller ställs på vänt, eller att de används för att underbygga förutfattade meningar. Politiker väljer det som passar dem. Det är en verklighet som forskare måste leva med. Det kan vara frustrerande, men så är det. Vad som är bekymmersamt är om det finns en rad offentligt finansierade fristående institut och myndigheter som har till uppdrag att analysera effekterna av den bedrivna politiken, men vars arbete helt eller till stora delar negligeras. Vi på Myndigheten för kulturanalys känner

dock ett visst hopp. Vi har upplevt hur våra egna rapporter och rekommendationer faktiskt gett resultat. Vårt uppdrag om att ta fram indikatorer resulterade i ett nytt uppdrag där vår rapport används som utgångspunkt för vad vi ska göra. Vi publicerade en skrift med rekommendationen att upprätta återkommande kulturvanestatistik, vilket omedelbart hörsammades. Nu kommer vi senare i höst med en rapport om Skapande skola, den svenska motsvarigheten till Den Kulturelle Skolesekken. Återstår att se hur regeringen hörsammar de rekommendationer vi lämnar där.

2. Politikerna förstår inte. Det har saknats beredskap på Kulturdepartementet för att ta emot och hantera den kunskap som tagits fram på kulturpolitikens område. På Kulturdepartementet har det mig veterligen aldrig funnits någon analysenhet eller liknande. Under några år vid mitten av 2000-talet när Utbildningsdepartementet och Kulturdepartementet slogs ihop, inrättades en (1) särskild tjänst för kulturområdet för att komplettera den redan befintliga analysenheten som kom från Utbildningsdepartementet. Men tjänsten försvann när departementen efter några år delades igen. Det har varit upp till var och en av departementets tjänstemän att inhämta och bearbeta information, men något samlat angreppssätt har inte funnits. Behoven har nu identifierats och det syns en ljusning. I samband med inrättandet av vår myndighet 2011 inrättades även en ny analysfunktion vid Kulturdepartementet. Den bestod länge av en person, som tack och lov inte ska sköta hela departementets analysarbete, utan stödja den övriga personalen, samordna och omvärldsbevaka. Nu har ytterligare en person rekryterats med inriktning på statistikfrågor. Det är uppenbart att departementet har ett behov att göra analyser av politikens resultat dels för att kunna rapportera till riksdagen vad insatserna leder till, dels för att kunna justera i politiken.

3. Organisationen har saknats. Vartefter de gamla cheferna och de drivande forskarna på Kulturrådet med ansvar för FoU gick i pension, fylldes inte luckorna med ersättare. Forskningsfrågorna fick ge vika för andra prioriteringar och de utvärderingar som gjordes kom i viss mån att präglas av det egna främjandearbetet. Det finns exempel på att rapporter med inslag av kritik riktad mot Kulturrådets verksamhet aldrig släpptes fram. Flera gånger hämtades utvärderarna från kulturens fält snarare än från det akademiska fältet. Efter den senaste kulturutredningen beslutades att en ny fristående analysmyndighet skulle inrättas. Vissa funktioner flyttades från Kulturrådet till den nya myndigheten. Vår uppgift är att, med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen, utvärdera, analysera och redovisa effekter av förslag och genomförda åtgärder inom kulturområdet. Kulturanalys ska bistå regeringen med underlag och rekommendationer som kan ligga till grund för utveckling och omprövning av kulturpolitiken. Detta är del av en trend inom den svenska politiken att varje politikområde ska ha sin fristående utvärderingsmyndighet.

4. Forskarna och praktikerna har inte känt varandra. I många år försökte Kulturrådet skapa ett gränssnitt för de kulturpolitiska frågorna, bland annat genom att samla en referensgrupp, för forskningsfrågor. Carl-Johan Kleberg, mångårig FoU-chef på Kulturrådet, efterlyste återkommande ett forum där den kulturpolitiska praktiken och forskningen kunde mötas. Där tjänstemän och politiker kunde beskriva vilka kunskapsbehov de har, och forskarna kunde förklara vilka vetenskapliga perspektiv och metoder och vilka tidigare forskningsresultat som står till förfogande. Kulturanalys har försökt väcka liv i den tanken genom ett antal idéseminarier där nationella och regionala tjänstemän, företrädare för konstnärernas intresseorganisationer och forskare från olika delar av universitetsvärlden fått mötas kring teman som "barns och ungas kultur", "kulturens finansiering" och "Kultur för alla – allas kultur?". I Region Skåne har kulturpolitiken ingått en formell överenskommelse med Lunds universitet som omfattar samverkan på många plan och med visionen att kunna utlysa en gemensam forskningstjänst.

5. Kulturpolitiken har låg status. Clive Gray och Melvin Wingfield presenterade vid den internationella konferensen för kulturpolitisk forskning 2010 ett paper, senare publicerat i

International Journal of Cultural Policy 2011 (17:5, ss 590–604), där de visade med såväl kvantitativ som kvalitativ analys att kulturpolitiken i Storbritannien rankades lågt i förhållande till andra politikområden inom den brittiska regeringen. Slutsatser som med stor sannolikhet är giltiga för många andra länder. På forskningsfronten finns för den karriärsugna forskaren inte mycket pengar att hämta, det finns inga prestigefyllda professurer dedikerade till kulturpolitikens område. Och ser man till de olika generella politiska aspekterna av kulturpolitik, är det andra politikområden som drar till sig det största intresset inom ekonomi, statskunskap och sociologi. Men möjligen är detta på väg att ändras något. I Sverige har kultursamverkansmodellen, och allmänt fokus på kulturella och kreativa näringar som faktorer för regional tillväxt, fört upp kulturpolitiken på den regionala politiska agendan, vilket visat sig i vår egen utvärdering av modellen presenterat i rapporten Kultursamverkansmodellen. En första utvärdering (2012). Ett visst intresse för kulturfrågorna, åtminstone på papperet, kan ses även på EU-nivå, vilket för oss EU-medlemmar brukar indikera att frågorna lyfts även nationellt.

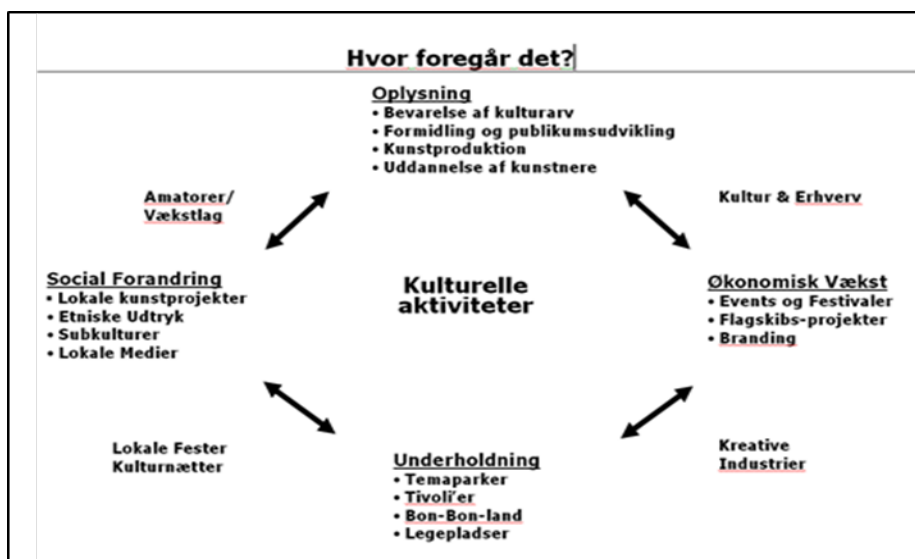
Så sammanfattningsvis kan det kanske sägas att vi på Myndigheten för kulturanalys har fem svar på de fem problemen: Jag vill påstå att förutsättningarna är bättre idag än på många år för att göra den svenska kulturpolitiken kunskapsbaserad. Våra politiker lyssnar. Våra politiker är bättre rustade än någonsin att förstå. Det finns en organisation med särskilt uppdrag att ta fram kunskap. Vårt arbete att sprida kunskap och vidga nätverken kring kulturpolitiskt relevant forskning ska ta fart. Men möjligen är det fortfarande så att kulturpolitiken inte lockar och att forskningspengarna saknas även om en viss ljusning kan skönjas. Så arbetet att höja kulturpolitikens låga status återstår och det handlar i grund och botten om att öka medvetenheten om kulturens roll i samhället, vilket väl är allas vår uppgift.

7. Kundskab i et flydende kulturpolitisk felt

Dorte Skot-Hansen, leder for Center for Kulturpolitiske studier, Københavns Universitet

Er kulturpolitik baseret på kundskab, spørges der om i indbydelsen til Kulturrikets tilstand 2014. På den korte tid jeg har til rådighed vil jeg forsøge at skitsere dels hvordan afgrænses det kulturpolitiske felt, der søges kundskab om, og dels hvad er det for typer af kundskab, der efterspørges? Og med udgangspunkt i det sidste spørgsmål kort at karakterisere de forskerroller, der præger de tre nordiske lande Norge, Sverige og Danmark, når de statslige instanser søger kundskab om kulturpolitikken og dens virkninger.

7.1 Kulturpolitikken som et flydende felt

Begrebet kulturpolitik kan, ligesom begrebet kultur, siges at være en flydende betegnelse, dvs. et begreb, der defineres i forhold til konteksten. Og her har det kulturpolitiske felt siden 1960'erne været et felt i konstant forandring eller måske snarere i konstant udvidelse: Det er præget af nye rationaler, af nye delfelter og af nye udfordringer i form af globalisering, digitalisering og kommercialisering. Hvor kulturpolitikken i 1960'erne især drejede sig om oplysning gennem demokratisering af kulturen, opstod der i løbet af 1970'erne et nyt rationale omkring social forandring, der byggede på strategien om kulturelt demokrati. Nu var det ikke kun én kultur (dannelseskulturen), der skulle udbredes, men de mange kulturer skulle blomstre som et led i skabelsen af identitet og myndiggørelse. Trods de forskellige mål levede disse rationaler side om side til 1980'erne, hvor et nyt rationale kom til: Brugen af kunst og kultur som en økonomisk vækstfaktor, i mange tilfælde understøttet af underholdning i forlængelse af en

oplevelsesøkonomisk tankegang. Her blev der både i statslig og lokal kulturpolitik lagt vægt på nye partnerskaber mellem kultur- og erhvervsliv og på styrkelse af de s.k. kreative industrier. For i modsætning til den oprindelige negative holdning til kulturindustrien, sådan som det f. eks. i mange år sås som et mål for den statslige svenske kulturpolitik ”at stå imod kommercialiseringens¹ negative virkninger”, er det nu tværtimod blevet et legitimt kulturpolitisk mål at skabe grobund for nye oplevelsesøkonomiske brancher som f.eks. computerspil og design².

Ser vi på kulturpolitikken som et felt i dag, kan man ikke tale om at de forskellige rationaler har afløst hinanden, men at de snarere ligger som lag-på-lag i en konstant flydende situation, hvor der ikke mindst i mødet mellem rationaler opstår nye konstellationer og udfordringer. Så ligesom man kan kalde kultur for et hyperkomplekst begreb³, kan man også betegne kulturpolitikken som et hyperkomplekst felt. At forske i kulturpolitik minder på mange måder om kroketspillet i Alice i Eventyrland: Buerne er soldater, der marcherer, kuglen er et pindsvin, der flytter sig, og køllen en flamingo, der duver med hovedet. Derfor kan man også konstatere, som Fredrik Engelstad gjorde tidligere på dagen, at ”kundskaben på feltet er ufuldkommen”.

7.2 Kundskab gennem forskellige forskningstilgange

Men hvad er så ”kundskab”, hvordan indhentes den og med hvilken interesse? Groft sagt, kan kundskab inden for det kulturpolitiske felt karakteriseres ud fra tre typer af praksis:

- den kritiske, analytiske og reflektive praksis med henblik på at producere ny viden på et højt niveau
- den engagerede, deltagende og erfaringsbaserede praksis med henblik på at støtte kunst & kulturliv
- den objektive, afgrænsede og empirisk baserede praksis med henblik på at vurdere virkningerne af kulturpolitiske tiltag

Disse kundskabstyper er båret af hver deres erkendelsesinteresse, finansiering, målgrupper anvendelse og armlængde, og kan, måske lidt firkantet, betegnes ud fra tre forskerroller: Vagthunden, advokaten og evaluatoren.

---

¹ Skot-Hansen, Dorte (2005) ”Why urban cultural policies”. In: Robinson, Jill (ed.) *Eurocult 21 Integrated Report*. Helsinki

² Bille, Trine og Mark Lorenzen (2008) *Den danske oplevelsesøkonomi – afgrænsning, økonomisk betydning og vækstmuligheder*. København

³ Bille, Trine og Mark Lorenzen (2008) *Den danske oplevelsesøkonomi – afgrænsning, økonomisk betydning og vækstmuligheder*. København

Forskerroller	"Vagthund"	"Advokat"	"Evaluator"
Erkendelses-interesse	Afdække diskurser, magtforhold, uligheder	Styrke felt/aktørers position	Analysere og vurdere virkninger af konkrete indsatser
Finansiering	Forskningsråd/fonde	Interesse-organisationer	Bestilling/udbud offentlig instans
Målgruppe	Internationalt forskermiljø	Kulturliv/debat	Kulturpolitiske aktører
Anvendelse	Vurdering og kritik af bestående forhold	Udvikling affeltet	Regulering og forbedring af konkrete tiltag
Armslængde	"Fri" forskning	Dialog med opdragsgiver	Bestillingsopgave

7.3 Kundskabsgrundlaget for den statslige kulturpolitik

Ser man på den måde, der indhentes kundskab om det kulturpolitiske felt på statsligt niveau i de tre nordiske land Norge, Sverige og Danmark, finder man tre forskellige tilgange, der kan karakteriseres ud fra de ovennævnte forskerroller.

I Norge er indhentning af kundskab organiseret under Norsk kulturråd. Hovedmålet for virksomheden er at producere og formidle forskningsbaseret kundskab både for Norges kulturråd og for kunst- og kulturfeltet i vid forstand. Her er det FoU-sektionens rolle at initiere, finansiere og bestille forskningsarbejder og forskningsbaserede udredninger, ligesom den skal iværksætte Kulturrådets evalueringer af tiltag, institutioner og ordninger for rådet og for andre aktører i kulturlivet, særlig for Kulturdepartementet. Endelig gennemfører det også egne forskningsprojekter, hvoraf nogle finansieres i samarbejde med Norges forskningsråd, og i det hele taget ses et tæt samarbejde med det kulturpolitiske forskningsmiljø i Norge.

I tilknytning til FoU-sektionen er tilknyttet et forskningsudvalg, som indstiller bevillingerne til NKR, og der er således tale om en vis armlængde i forhold til både Kulturdepartementet og NKR. Men samtidig skal det ikke underkendes, at kundskabsindsamlingen og formidlingen i sidste instans naturligvis handler om at styrke kunst- og kulturlivet som sådan, og at man derfor kan sige at FoU-sektionen optræder i en slags advokat-rolle udover de to roller som vagthund og evaluator. Kort kan fordele og ulemper ved det den norske model ses sådan:

Norsk kulturråds FoU
 ("vagthund"/"advokat"/"evaluator")

Fordele
 Armslængde
 Forsknings-ekspertise indenfor feltet
 Fagfelle-vurdering
 Samarbejde forskningsfelt og forskningsråd

Ulemper
 Uklar rolle i forhold til Kulturdepartementet og sektor

Få ressourcer

I Sverige blev der i 2011 oprettet Myndigheden for kulturanalys med formålet at ”med udgangspunkt i de nationale kulturpolitiske målen, utvärdera, analysera och redovisa effekter av förslag och genomförda åtgärder inom kulturområdet. I uppgiften ingår att analysera utvecklingen både inom detta område och inom andra samhällsområden som har betydelse för kulturlivet. Kulturanalys ska bistå regeringen med underlag och rekommendationer som kan ligga till grund för utveckling och omprövning av kulturpolitiken”⁴. Hovedparten af de ansatte er forskere med baggrund i etnologi, økonomi, litteraturvidenskab, pædagogik og statistik, og de repræsenterer således et tværfagligt felt.

Myndigheden for kulturanalys er en s.k. ”enrådighetsmyndighed”, og det vil sige, at den ledes af en myndighedschef som alene bærer ansvaret for myndighedens arbejde overfor regeringen. Ganske vist er der også nedsat et videnskabeligt råd med nordiske forskere, som inddrages som sparringspartnere i forhold til iværksættelse og gennemførelse af projekter, men rådet har ingen formel beslutningskompetence. I denne model er der derfor tale om en uklar armslængde i forhold til Kulturdepartementet, dels fordi formålet er stærkt knyttet til evaluering af de nationale mål, sådan at problemfeltet er defineret på forhånd, og dels fordi det kræver en vis ”robusthed” af chefen, for at han eller hun ikke skal føle sig presset i forhold til ovenfra kommende krav. Der er i øvrigt nu nedsat en kommission i Sverige, som mere generelt skal se på enrådighetsmyndigheden som konstruktion. Kort kan denne model karakteriseres ved:

Myndigheden för kulturanalys (”evaluator”)

Fordele

Klart, afgrænset formål
Tværfagligt miljø
Faglig forsker sparring
Dialog med feltet

Ulemper

For klart afgrænset/styret formål
Uklar armslængde (”enrådighetsmyndighed”)

I Danmark er situationen en anden end i de to andre nordiske lande. Dels er der et forholdsvis svagt kulturpolitisk forskningsmiljø i Danmark, som har været præget af spredning på forskellige, undertiden konkurrerende forskningsinstitutioner, og dels har det været vanskeligt at opnå støtte til feltet på grund af forskningsrådenes opsplittning mellem humanistisk og samfundsvidenskabelig forskning, en opsplittning, der har medført, at det kulturpolitiske forskningsfelt er faldet mellem to stole. Dette har resulteret i, at det har været vanskeligt at rekruttere yngre forskere til feltet. Samtidig kan man sige, at der især under den borgerlig/liberale regering (2001-11) har været en vis modvilje mod ”kritisk” forskning, som kom til udtryk i en screening af, hvem der blev brugt i den kundskabsproduktion, Kulturministeriet iværksatte.

Det kan også ses som et problem, at der ikke eksisterer noget armslængde organ i forhold til iværksættelse af kundskabsproduktion fra Kulturministeriets side. Nok har Kulturministeriet et forskningsudvalg, men dette har til formål at fordele midler til forskningsformål, som styrker

---

⁴ se <http://www.kulturanalys.se/kulturanalys-uppdrag/>

forskningsmiljøerne på kulturministeriets egne institutioner, og ikke til at støtte kulturpolitisk forskning som sådan. Her har Kulturministeriet og Kulturstyrelsen frie hænder til at iværksætte evalueringer af kulturpolitiske tiltag, og disse fortages især af konsulentfirmaer uden forskningsforankring. Denne tendens har medført en manglende kontinuitet i indsamlingen af kundskab, sådan som det f.eks. viste sig i forbindelse med den sidste kulturvaneundersøgelse, hvor man skiftede hest fra et forskningsbaseret team⁵ til et konsulentfirma⁶. Her blev der sået usikkerhed om tallenes holdbarhed, især omkring teatervanerne, som ikke syntes at være i overensstemmelse med anden tilgængelig statistik⁷.

Det kan derfor være svært at finde nogle tydelige fordele ved den model, der karakteriserer det danske Kulturministeriums støtte til kundskabsproduktionen på det kulturpolitiske felt, og det kan opsummeres sådan:

Det danske Kulturministerium (”evaluator”)

Fordele
???

Ulemper
Ingen fagfælle-vurdering
Ingen armslængde
Ikke nødvendigvis forskningsbaseret
Ingen kontinuitet eller forankring

7.4 Hvordan sikre en kundskabsbaseret kulturpolitik?

Som det fremgår af ovenstående, er kulturpolitikken et felt i konstant forandring og det medfører i sig selv, at det ville kræve en kolossal forskningsindsats, hvis hele feltet skulle dækkes. Det er helt utopisk. Men det man kunne ønske sig, var at de mange påstande, der i disse år pop’er op om kulturens og kunstens virkninger i forhold til empowerment og økonomisk ringvirkninger, blev diskuteret på et informeret grundlag frem for ud fra mere løse postulater. Og samtidig, at de mange nye projekter og tiltag, der lanceres inden for det kulturpolitiske felt, blev evalueret ud fra en kritisk og analytisk tilgang. Dette kræver opretholdelsen af en fri og uafhængig forskning. For kun en fri og uafhængig forskning, som drives uden hensyn til politikere og særinteresser, er en garant for, at den offentlige samtale om kunst- og kulturpolitik kan føres ud fra et egentligt kundskabsbaseret grundlag. Ønskescenariet for organiseringen af en sådan forskning inden for eller i sammenhæng med en statslig, administrativ ramme er, at den opfylder følgende krav:

---

⁵ Bille, Trine m.fl. *Danskernes kultur- og fritidsaktiviteter 2004 – med udviklingslinjer tilbage til 1964*. København

⁶ Epinion og Pluss Leadership (2012) *Danskernes Kulturvaner 2012*. København

⁷ Jarl, Stig *Politiken* d. 14.11.2012

7.5 Et ønskescenarie

- Støtter et mangfoldigt forskningsmiljø
- Ansporer til tværfaglighed
- Bygger på fagfælle vurdering
- Opererer ud fra armlængde
- Samarbejder med forskningsråd/fonde
- Styrker internationalt netværk
- Styrker tilgang af yngre forskere
- Skaber rammer for kulturpolitisk debat

8. Kulturpolitikkforskning – gjøkungen i det akademiske systemet?

Sigrid Røyseng, professor i Kultur og ledelse ved Handelshøyskolen BI

8.1 Gjøkunge?

Gjøkungen ja. Fuglebarnet som vokser opp i andre fuglearters reir, fordi foreldrene har plassert eggene sine der og lar andre ta seg av oppfostringen. Fuglebarnet som ofte blir større enn fosterforeldrenes egne barn, og som fortrenger dem fra reiret. Befinner vi som er kulturpolitikkforskere oss i andre faglige reir? Gjør vi oss feite på forskningsmidler og -muligheter som hører til andre fagmiljøer? Allerede innledningsvis må jeg si at jeg er glad for at det er plassert et spørsmålstegn etter tittelen til denne delen av programmet.

Samtidig tenker jeg at tittelen skjuler mer enn ett spørsmål. Det første er opplagt: Hvilken status har kulturpolitikkforskningen i det akademiske systemet? Det andre spørsmålet er ikke gjort eksplisitt, men jeg tror det er viktig å starte med å stille spørsmålet om hva kulturpolitikkforskning er, før vi kan svare på spørsmålet om denne forskningens posisjon i det akademiske systemet.

8.2 Hva er kulturpolitikkforskning?

La meg derfor starte med å si noe om hvordan vi kan forstå kulturpolitikkforskning. Betegnelsen kulturpolitikkforskning henspiller på forskningens gjenstand. Vi forsker på kulturpolitikk. Men hva slags gjenstand er det? Hva er kulturpolitikk?

Kulturpolitikk er sammensatt av to begreper – kultur og politikk – som begge kan defineres på ulike måter. Grovt sett kan vi skille mellom et smalt og et vidt kulturbegrep og et smalt og et vidt politikkbegrep. I smal forstand forstår vi kultur som en sektor med en rekke kunst- og kulturuttrykk. I vid forstand er kultur forståelsesformer og livspraksiser som griper inn på alle livets og virkelighetens områder. I smal forstand forstår vi politikk som beslutningsaktivitet som finner sted på formelle offentlige beslutningsarenaer. Mens politikk i vid forstand forstås som alle forhold som har med makt og autoritet å gjøre. Holder vi fast på disse inndelingene kan vi skille mellom fire forståelser av kulturpolitikk:

	Smalt politikkbegrep	Vidt politikkbegrep
Smalt kulturbegrep	1) Beslutningsaktivitet om saker i kultursektoren på formelle offentlige beslutningsarenaer	2) Alle autoritetsforhold og all maktutøvelse innen kultursektoren
Vidt kulturbegrep	3) Beslutningsaktivitet om saker om kultur i vid forstand på formelle, of-	4) Alle autoritetsforhold og all maktutøvelse som be-

	fentlige beslutningsarenaer	stemmer hvordan kultur i vid forstand defineres
--	-----------------------------	---

Det er altså mulig å se for seg kulturpolitikkforskningens gjenstand på flere måter. Med et smalt kulturbegrep og et smalt politikkbegrep blir kulturpolitikkforskningens gjenstand: 1) Beslutningsaktivitet om saker i kultursektoren på formelle offentlige beslutningsarenaer. Med et smalt kulturbegrep, men vidt politikkbegrep blir kulturpolitikkforskningens gjenstand: 2) Alle autoritetsforhold og all maktutøvelse innen kultursektoren. Med et vidt kulturbegrep og et smalt politikkbegrep blir denne forskningens gjenstand: 3) Beslutningsaktivitet om saker om kultur i vid forstand på formelle, offentlige beslutningsarenaer. Og til sist, med et vidt kulturbegrep og et vidt politikkbegrep blir kulturpolitikkforskningens gjenstand: 4) Alle autoritetsforhold og all maktutøvelse som bestemmer hvordan kultur i vid forstand defineres.

Mens kategori 1) representerer en forståelse av kulturpolitikk som empirisk er klart avgrenset, representerer kategori 4) en forståelse av kulturpolitikk som i praksis kan gjøre det meste til kulturpolitikkforskning. Intuitivt vil kanskje de fleste tenke at kategori 1) lett blir for smal, mens kategori 4) blir for bred. Men i praksis vil jeg hevde at kulturpolitikkforskningen sånn jeg kjenner den, har innslag av alle kategorier, men med et tyngdepunkt på kategori 1) og 2).

8.3 Det akademiske systemets høyeste verdi

Et generelt trekk ved det akademiske systemet er at det i liten grad premierer det partikulære. Eller som Michele Lamont (2009) formulerer det i sin bok: "How Professors Think", den eneste partikularismen som tillates i amerikansk akademia er "høy kvalitet". Jeg tror ikke dette er spesielt for den amerikanske virkeligheten. Det samme gjelder hos oss. Dette er et viktig utgangspunkt for å forstå kulturpolitikkforskningens posisjon i det akademiske systemet. Vi befinner oss i et system som premierer forskningsresultater som har utsagnskraft utover en partikulær, altså relativt avgrenset empirisk virkelighet. Hierarkiseringsprinsippet som gjelder i det akademiske systemet, motiverer altså forskere til å bidra til mer allmenngyldig kunnskap. Det er det som gir status.

Et eksempel er samfunnsøkonomen William Baumol, som introduserte teorien om Baumols sykdom, som jeg hvert år underviser mine studenter på BI i. Teorien forklarer hvorfor det over tid oppstår et gap mellom utgifter og inntekter innen utøvende kunst, fordi man også i kunstinstitusjoner må følge lønnsøkningen ellers i samfunnet, men dette må man gjøre selv om produktiviteten ikke øker. Det enkle eksempelet er at det kreves like mange musikere for å framføre en strykekvartett eller symfoni av Mozart i dag som for 200 år siden. Baumol brukte imidlertid analysen av utøvende kunst til å komme fram til en mer generell teori. Teorien ble formulert for et større gyldighetsområde, altså for alle arbeidsintensive former for produksjon.

8.4 Kulturpolitikkforskningens institusjonelle rammer

På sett og vis kan vi altså si at en kulturpolitikkforskning med et relativt klart avgrenset empirisk gjenstandsområde, har et ganske dårlig utgangspunkt for å plassere seg høyt i det akademiske hierarkiet. Det betyr imidlertid ikke at vi nødvendigvis forer oss opp i andre reir enn vårt eget. La oss derfor se litt på hvilke institusjonelle rammer som finnes for å bedrive kulturpolitikkforskning. Har vi et reir vi kan kalle vårt eget?

For det første har flere utdanningsinstitusjoner etablert studier hvor kulturpolitikk inngår som en naturlig og viktig del av programmene. Dette gjelder ikke minst kulturstudiene ved Høgskolen i

Telemark, altså i Bø, Høgskolen i Lillehammer, Universitetet i Stavanger og ved min egen institusjon – Handelshøyskolen BI. Eksistensen av disse utdanningstilbudene innebærer at det for oss som er ansatt der, finnes et institusjonelt forankringspunkt og eksistensgrunnlag for vår kulturpolitikkforskning. Men det er – i tråd med det akademiske systemets hierarkiseringsprinsipp altså ikke ved de tyngste og mest prestisjetunge universitetene vi primært befinner oss. Vi befinner oss ved institusjoner som nettopp tillater seg mer partikularisme.

For det andre har vi vitenskapelige tidsskrifter som utelukkende publiserer artikler om kulturpolitikk. Vi har *International Journal of Cultural Policy* som utgis fra University of Warwick, og vi har *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift* som utgis fra Høgskolan i Borås, men som fra nyttår redigeres fra Handelshøyskolen BI, med undertegnede som redaktør. Tidsskriftene er viktige kanaler for formidling av den forskningen som foregår og for kvalitetsutvikling på forskningsfeltet.

For det tredje har vi etablert konferanser som er dedikert til kulturpolitikkforskning. Vi har *International Conference on Cultural Policy Research, ICCPR*, som arrangeres annethvert år. Neste gang blir i Hildesheim i Tyskland i september 2014 – Velkommen alle sammen! Vi har også en nordisk variant som også arrangeres annethvert år, men altså de årene den internasjonale konferansen ikke arrangeres. Den nordiske konferansen ble sist arrangert i august i år i København. Dette er viktige arenaer for faglig utveksling hvor forskere fra ulike land møtes for å få diskutert egen forskning med internasjonale forskningskolleger. Konferansene er altså viktige arenaer for å få prøvd ut egen forskning mot den internasjonale kompetansen på feltet og for utvikling av internasjonale forskningsnettverk.

På denne bakgrunnen mener jeg altså at vi må kunne si at vi har et reir som vi kan kalle kulturpolitikkforskernes reir.

Det som likevel er en stor utfordring dersom kulturpolitikkforskningen skal klare å løfte seg ut av partikularismens skyggedal, er å få til forskningssatsninger som er store, ambisiøse og langsiktige. På den ene siden har Forskningsrådet, i tråd med det akademiske systemets feiring av det generelle, dreid sine kulturforskningsprogrammer vekk fra kultur som empirisk område og over mot kulturanalyse som vitenskapelig tilnærming. Programmene sikrer dermed ikke at det faktisk forskes på kultur som empirisk område. Programmene privilegerer ikke kulturpolitikk framfor en hvilken som helst annen del av den sosiale virkeligheten. På den andre siden har Kulturdepartementets måte å ivareta sitt sektoransvar for forskning på kulturområdet blitt enstemmig kritisert, i snart tjue år. Departementet har i svært liten grad vist interesse for å løfte dette forskningsområdet. Dette har skapt en situasjon hvor det er mindre tilrettelagt for dristig teoretisering og generaliserende kunnskapsbygging.

Og samtidig, med fare for å skite i eget reir; mener jeg at vi som er kulturpolitikkforskere også har større muligheter enn de vi har benyttet så langt til å bidra til å løfte kulturpolitikkforskningens innsikter inn i mer generelle kunnskapssammenhenger. Kulturpolitikkforskningen er nødvendigvis et multidisiplinært forskningsfelt. Vi kommer alle fra en disiplin som vi i større grad kan bryne oss mot og inspireres av. Og vi kan i større grad gjøre som den førnevnte Baumol.

8.5 En spurv!

Min konklusjon er med andre ord at kulturpolitikkforskning ikke er noen gjøkunge i det akademiske systemet. Om vi skulle bruke en fugleart for å beskrive oss selv, tror jeg spurven er mer vår fugl. Spurven er ikke særlig prangende. Den lever stort sett av frø. Enkelte arter av spurvefamilien

leter etter mat i bynære strøk og spiser nærmest hva som helst. Og mens gjøken trekker til varmere strøk når det blir kaldt og mørkt, er spurven en stayer. Tusen takk for oppmerksomheten!

Referanser

Lamont, Michèle (2009): *How Professors Think. Inside the Curious World of Academic Judgment*. Cambridge, Massachusetts/London: Harvard University Press.

9. Kulturpolitikkforskning – gjøkungen i det akademiske systemet?

Håkon Larsen, Postdoktor, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo

I dette innlegget vil jeg reflektere over hvordan vi på best mulig måte kan stimulere til økt forskning på kulturpolitiske temaer. Dette gjør jeg ved å diskutere fordeler og ulemper ved det å søke å utvikle kulturpolitikkstudier som et eget fag på den ene siden, og det å videreutvikle forskningen som et tverrfaglig empirisk forskningsfelt, i samspill med de etablerte universitetsfagene, på den andre. Dette kan være ved fag som historie, statsvitenskap, sosialøkonomi eller sosialantropologi, i tillegg til mer kunstorienterte fag som litteraturvitenskap, musikkvitenskap og kunsthistorie. Da jeg selv har vært ansatt som både stipendiat og nå postdoktor ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo og jeg, med utgangspunkt i sosiologien, har forsket på en rekke kulturpolitiske temaer, som allmennkringkasting, litteraturpolitikk, filmpolitikk, allmenn kulturpolitikk og kunstmusikk, vil jeg sentrere diskusjonen rundt samspillet mellom kulturpolitikkforskningen og sosiologien.

Forskningen på kulturpolitikk skjer i dag innenfor flere tverrfaglige miljøer, både grunnforskingsmiljøer som Institutt for medier og kommunikasjon, UiO, Institutt for kultur, kommunikasjon og språk ved BI og Institutt for kultur og humanistiske fag ved Høgskolen i Telemark, for å nevne noen, og oppdragsforskingsmiljøer som Telemarksforskning. Men det er liten interesse for kulturpolitikk som forskningsområde ved de fagdisiplinære instituttene, spesielt ved universitetene. I mitt eget fag, sosiologien, er det kun noen enkeltforskere som er opptatt av å studere kulturpolitikk, hvor en av disse hadde dagens hovedinnledning. At det er så få er bemerkelsesverdig da kultursosiologien er et internasjonalt vekstområde i sosiologifaget og sosiologistudentene er veldig opptatt av å studere kultur- og mediespørsmål.

Jeg mener derfor at en måte å styrke kulturpolitikkforskningen er å få flere ved de tradisjonelle universitetsinstituttene til å interessere seg for kulturpolitikk som forskningstema. I og med at det er sosiologifaget jeg kjenner best, vil jeg ta utgangspunkt i sosiologien i det jeg diskuterer muligheter og utfordringer ved å koble kulturpolitikkforskningen på grunnforskningen ved universitetene.

Et sterkere bånd mellom forskningen på kulturpolitikk og den mer fagspesifikke forskningen vil styrke kulturpolitikkforskningen på flere måter. En økt interesse for forskningstemaet vil kunne bidra til at kulturpolitikk blir et etablert forskningstema i de fagdisiplinære tidsskriftene. Dette leder ikke bare til at kulturpolitikkforskere får flere og bredere kanaler for å nå ut med sin forskning, men denne forskningen kan inngå som ledd i teori- og metodologitvillingen innenfor de respektive fagene, og slik på sikt bidra til å øke prestisjen til forskningen på kulturpolitikken innenfor grunnforskingsmiljøene. I tillegg vil dette også kunne øke omfanget av forskningen på kulturpolitikk uten at man er avhengig av ekstra ressurser fra Forskningsrådet, Kulturdepartemen-

tet, Kulturrådet eller andre, da forskere ansatt ved universiteter og høyskoler kan bruke av sin frie forskningstid til å produsere denne forskningen.

Men det er ikke bare kulturpolitikkforskningen som vil tjene på å bli tatt inn i varmen i de fagdisiplinære miljøene. Også de spesifikke fagene har mye å tjene på dette. For å holde meg til mitt eget fag, vil kultursosiologien slik den forvaltes ved sosiologiske institutter i inn- og utland tjene på i større grad å ta opp kulturpolitikk som et forskningstema, da dette er et tema hvor man både kan anlegge en bred og en smal kultursosiologi. Der den brede kultursosiologien er opptatt av meningsproduksjon, verdier, normer osv., er den smale opptatt av å studere kulturprodukter, deres produksjon og mottakelse osv. Vi kan i brede kultursosiologiske studier av kulturpolitikk for eksempel forske på de verdier og ideer vi vektlegger i det vi forteller historier om oss selv som nasjon, og hvordan disse institusjonaliseres gjennom kulturpolitikken. Og i de smale kultursosiologiske studiene, kan vi for eksempel forske på de sosiale mekanismene som preger spesifikke former for kulturproduksjon, eller vi kan delta i den klassiske sosiologiske øvelsen i å koble resepsjon av kunst, medier og o.l. mot sosiale bakgrunnsvariabler som klasse, kjønn, etnisitet eller geografisk tilhørighet.

Både kulturpolitikkforskningen og kultursosiologien har gjennomgått en institusjonalisering over de siste tiårene. Disse har pågått parallelt. *International Journal of Cultural Policy* publiserte sitt første nummer under navnet *European Journal of Cultural Policy* i 1994 og *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift* ble etablert med Högskolan i Borås som base i 1998. Og flere forskningsmiljøer har blitt etablert rundt kulturpolitikk som et eksplisitt forskningstema: med fare for å fornærme noen av deltakerne på dagens konferanse, kan vi i hvert fall trekke frem *Center for Cultural Policy Studies* ved *University of Warwick*, *Centrum för kulturpolitisk forskning* ved Högskolan i Borås, *Center for Kulturpolitiske Studier* ved Københavns Universitet og selvfølgelig dagens vert, *Senter for kultur- og idrettsstudier* ved Høgskolen i Telemark.

Når det gjelder institusjonaliseringen av kultursosiologien som et sentralt felt innenfor sosiologidisciplinen skjøt denne fart fra 1980-tallet innenfor de nasjonale fagmiljøene i flere land. Fra 1990-tallet har feltet vokst seg stadig større og utgjør i dag en av de mest sentrale forskningsfeltene i sosiologifaget. Som et eksempel kan nevnes at arbeidsgruppen for kultursosiologi raskt ble den største av de tematiske arbeidsgruppene i den amerikanske sosiologiforeningen etter at gruppen ble etablert i 1986 (Santoro, 2011), og ved amerikanske sosiologiinstitutter tiltrekker kultursosiologien seg flere master- og doktorgradsstudenter enn noe annet felt innen faget (Lamont, 2012, p. 229). Og i Storbritannia heter det første nye tidsskriftet til den britiske sosiologforeningen på to tiår *Cultural Sociology* (Reed & Alexander, 2009).

Kultursosiologien, slik det forvaltes på universiteter, har også fått egne forskningssentre i nyere tid. Her kan jeg nevne *Center for Cultural Sociology* ved Yale, under ledelse av Jeffrey Alexander. Kultursosiologien står også sterkt ved amerikanske eliteuniversiteter som Harvard, Northwestern, Princeton, *University of Notre Dame* og Berkeley. Ved Princeton har de kulturpolitikk som et eksplisitt forskningstema ved *Center for Arts and Cultural Policy Studies*, ledet av Paul DiMaggio. Det er enkeltstudier av kulturpolitikk også ved de andre sentrene, men det er ikke etablert del av forskningsporteføljen. I Storbritannia har de et senter som ligger et sted mellom kultursosiologien og kulturpolitikkforskningen, nemlig *Center for Cultural Studies* ved *Goldsmiths University*. I Sverige har de blant annet *Centrum för Kultursociologi* ved *Linnéuniversitetet* i Sverige, et senter som er inspirert av senteret ved Yale. I Norge er kultur representert som et forskningsområde ved sosiologi-instituttene ved *Universitetet i Oslo*, *NTNU* og *Universitetet i Stavanger* (Larsen, 2013, pp. 14-15). Men det er lite av denne forskningen som tar for seg kulturpolitikken. Med unntak av mitt eget postdoktorprosjekt om legitimeringsarbeidet i kultursektoren, og *Kunst!Makt!*-

prosjektet, hvor Fredrik Engelstad sitter i ledergruppen, er det så vidt jeg vet få eller ingen forskningsprosjekter som handler om kulturpolitikk ved disse instituttene.

Jeg mener altså at en fruktbar vei videre både for kultursosiologien og kulturpolitikkforskningen er å styrke kommunikasjonen mellom disse forskningsfeltene. Jeg mener videre at dette er en bedre vei for kulturpolitikkforskningen enn å søke å bli et eget fag. Kulturpolitikkforskningen har allerede egne tidsskrifter og konferanser, men om det skal aspirere mot å bli et eget fag må det også ha egne teorier og perspektiver som er særegent for denne forskningen, en faglig kanon, sine egne studieprogrammer osv. Med tanke på de tradisjonelle universitetsfagene som jeg allerede har nevnt er egnet for studier av kulturpolitikk, og vi tillegg har nyere fag som medievitenskap og cultural studies, tror jeg ikke vi trenger enda et fag som ligger i skjæringspunktet mellom samfunnsvitenskapen og humaniora.

Det har også blitt dokumentert at kulturpolitikkforskere ikke kan enes om en faglig kanon: svensken Anders Frenander konkluderte i et paper fra 2008, med utgangspunkt i en bibliometrisk studie av kulturpolitikkforskningsfeltet, med at om det er noe som preger feltet så er det teoretisk og metodisk pluralisme. Og da 31 internasjonalt renommerte forskere ble bedt av *International Journal of Cultural Policy* om å skrive en kort anbefaling av en bok som hadde hatt betydning for deres egen tenkning, og som de ville rå nye studenter innenfor kulturpolitikkfeltet til å lese, pekte anbefalingene i mange retninger, og det var få som anbefalte samme bok (Mangset, 2010).

For å konkludere fra denne korte gjennomgangen vil den beste måten å fremme forskningen på kulturpolitikk, slik jeg ser det, gå gjennom parallelt å styrke og videreutvikle kulturpolitikk som et tverrfaglig empirisk forskningsfelt med hva det innebærer av tidsskrifter, konferanser osv., og samtidig integrere kulturpolitikk som et tematisk forskningsområde innenfor de tradisjonelle universitetsfagene i samfunnsvitenskap og humaniora. Dette skjer både gjennom at de som først og fremst tenker på seg selv som kulturpolitikkforskere i større grad søker seg mot de allmenne tidsskriftene til de etablerte universitetsfagene, men også at forskere ansatt ved universitetsinstituttene søker seg mot de temaspesifikke tidsskriftene som publiserer kulturpolitikkforskning. En slik forbrødring vil også sikre kontinuitet i forskningen, da den ikke vil være like avhengig av hvilke forskningsområder Forskningsrådet ønsker å prioritere med sine forskningsprogrammer. Da avslutter jeg med å oppfordre forskerne i salen til å søke å gå utenfor komfortsonen i det de skal sende inn sitt neste arbeid til et tidsskrift.

Litteratur

Lamont, M. (2012). How Has Bourdieu Been Good to Think With? The Case of the United States. *Sociological Forum*, 27(1), 228-237. doi: 10.1111/j.1573-7861.2011.01309.x

Larsen, H. (2013). *Den nye kultursosiologien. Kultur som perspektiv og forskningsobjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Mangset, P. (2010). Etablering av nye kulturstudier innenfor akademia. "Cultural studies" og "cultural policy research" – dialog eller konflikt? *Tidsskrift for kulturforskning* (4).

Reed, I., & Alexander, J. C. (2009). Social Science as Reading and Performance A Cultural-Sociological Understanding of Epistemology. *European Journal of Social Theory*, 12(1), 21-41. doi: 10.1177/1368431008099648

Santoro, M. (2011). From Bourdieu to Cultural Sociology. *Cultural Sociology*, 5(1), 3-23. doi: 10.1177/1749975510397861

10. Kunnskapsparadokser i kunst- og kulturformidling for barn og unge

Jorunn Spord Borgen, professor ved Norges Idrettshøyskole

10.1 Innledning

Jeg er invitert til å snakke under tittelen; Mellom politisert slagsideforskning, hallelujaforskning og grinebitere. Tittelen henviser kanskje til dynamikken i det spesifikke området som gjelder kunst- og kulturformidling for barn og unge. Kulturpolitiske ordninger rettet mot barn og unge er per definisjon så intensjonelt gode at det blir umulig å stille spørsmålstejn ved innhold og organisering, kvalitet og relevans for målgruppene (Borgen og Brandt 2008). Denne «dobbelte godhet» (Stavrum 2013) som oppstår i det kunst og kultur får barn og unge som målgruppe, har vist seg å kvalifisere til et politisk og diskursivt «utenforskap» når det gjelder kunst- og kulturformidling til barn og unge. I kulturfeltet finner sentrale politikktaktører det stadig legitimt med forbløffende virkemiddelbruk i forsøkene på strukturell obstruksjon og ugyldiggjøring av kvalifisert kunnskapsproduksjon om denne formidlingen. Særlig vedvarende har dette vært når det gjelder Den kulturelle skolesekken.

Dette kan imidlertid få utilsiktede konsekvenser. Jeg vil hevde at en slik posisjonering hindrer en produktiv kobling mellom kunnskap og politikktutforming i denne delen av kulturfeltets virksomhet.

10.2 Utenforskapet og forholdet til kunnskap

Konferansens overordnede spørsmål er «... hvordan politikken møter kunnskapen, og om hvilke muligheter og begrensninger som ligger i dette møtet». Nå hører det til sjeldenhetene at politikkt møter kunnskap og blir til resultater, sånn på direkten. Det er i velferdsstatens ulike virkefelt at de store slag om ideologi, kvalitet, kunnskap og relevans utspilles. Mens ideologien produseres sentralt i politikken, er styringen og realiseringen av de gode intensjonene desentralisert og oppsplittet i definerte resultatmål. Politikken er ideologiproducent og tiltakene som iverksettes alltid har gode formål. Kampene om fortolkningen, ressursene og iverksettingen foregår i det som gjerne omtales som praksisfeltet, dvs. ved sengen på sykehus og sykehjem, ved skranken i NAV, i klasserommet i skolen, osv. Forholdet mellom politikktutforming, forskning og praksis har de siste tiårene blitt utfordret og debattert. Kravene til kunnskapens relevans for praksis har ført til kritikk av den tradisjonelle (universitets)forskningen som leverandør av kunnskap til praksis ”der ute” (Nowotny m. fl. 2001). Innenfor mange sektorer bidrar forskningsbasert kunnskap som er utviklet i samarbeid mellom disiplinene og praksisfeltet i betydelig grad til endring og utvikling. Tverrfaglighet og praksisnærhet styrker relevans- og kvalitetskravet til forskning, og den tradisjonelle rollen for disiplinene som ekstern leverandør av innsikter for implementering i praksisfeltet råder ikke lenger grunnen i kunnskapsutviklingen (Borgen m. fl. 2010). Velferdsstatens profesjoner kritiseres gjerne

for i for stor grad å ta utgangspunkt i praktiske kunnskapsbehov (Molander og Smeby 2013), mens når det gjelder kunst- og kulturformidling til barn og unge derimot synes det å være svak kobling mellom praksis og kunnskap (Borgen 2003a, 2011, 2012, Borgen og Brandt 2008).

Dette kan kanskje ha sammenheng med at den refleksive profesjonsidentiteten blant kunst- og kulturaktører foreløpig er lite utforsket (Borgen 1998). Selv om Kulturrådet og mange av aktørene synes å se kunst- og kulturformidling for barn og unge som sentrale oppgaver, blir dette ikke sett som praksiser som foregår innenfor velferdsstatens virkefelt, som skole, barnehage, og i det allmenne kulturlivet. Dette kan ha sammenheng med det før nevnte utenforskapet. Kunstneren som driver med formidling og undervisning beskrives gjerne som en kunstner i spagat mellom å være kunstner på ordentlig. Altså en ufrivillig situasjon der den egentlige virksomheten som kunstner er truet. I denne diskusjonen blir kunstnerlæreren ikke sett på som kunnskapsprodusent i relasjonen mellom politikk og praksis, men som kunstner hvis autonomi blir truet av en uforutsigbar praksiskontekst.

I de ulike kunst- og kulturformidlingsprosjektene for barn og unge jeg har fulgt siden 2000, har imidlertid noe av det mest påtrengende vært etterspørselen etter hjelpekompetanse i forhold til å nå målene for formidlingen (se f.eks. Borgen 2001, 2003a, b, 2005, 2006 a, b, c, 2008, 2012). Når behovet for hjelpekompetanse blir påtrengende, har gjerne pedagogers kompetanse blitt etterspurt (Borgen og Brandt 2006).

Blant Kulturrådets kunstformidlingsprosjekter på 2000-tallet er det likevel kun ett der pedagogisk kompetanse, definert som «barnefaglig kompetanse», har vært eksplisitt inkorporert i prosjektorganisasjonen. I Klangfugl-prosjektet, som gikk ut på å øke kunstneres interesse for å utvikle kunstprosjekter for de minste barna – 0-3 år, var det hentet inn «barnefaglig» ekspertise (Borgen 2003b). Det barnefaglige perspektivet bidro til en refleksivitet i prosjektet som ga trygghet for kunstnerne i møtet med barna, og som høyst sannsynlig bidro til kvaliteten på mange av kunstformidlingsprosjektene. Dette ble videreført i det EU-støttede prosjektet Glitterbird, og har hatt store ringvirkninger.

Trafo.no, et prosjekt om kunstformidling til ungdom 16-22 år via internett, er et eksempel på et prosjekt som i svært liten grad hadde innarbeidet selvrefleksjon over arbeidet med målgruppen (Borgen 2005). Dette prosjektet var preget av manglende kunnskap om målgruppen, og en overoptimistisk tro på ungdoms evne til å kommunisere med fremmede over internett. Prosjektet ble da også mer et IKT-prosjekt enn et kunstformidlingsprosjekt for ungdom. Tilsynelatende ønsket ikke Kulturrådet å vektlegge utfordringene i prosjektet, og ved videreføringen av Trafo.no ble utfordringene prosjektet hadde støtt på i forhold til målgruppen ikke tematisert. Både evalueringsrapporten og utfordringene kom derfor som en overraskelse på de som overtok prosjektet.

Erfaringene fra disse og andre tiltak jeg har evaluert og gjort følgeforskning på, er illustrerende for hvordan kunst- og kulturfeltets aktører vurderer kvalitet og relevans av ny kunnskapsproduksjon. I kunst- og kulturformidlingen for barn og unge «er» kunsten kunnskapen, og intensjonene «er» formålet. Det har foregått mye kunnskapsproduksjon om kunst- og kulturformidling over mange år. Når kunnskap etterspørres, søkes det etter kunnskap som relevant for kunstnere og kulturaktører. Denne kunnskapstørsten synes å være vanskelig å tilfredsstillere, skal man tolke responsen på den etter hvert ganske omfattende forskningen som foreligger f.eks. om Den kulturelle skolesekken (Breivik og Christoffersen 2013, Skrede 2013). Den tverrfaglige kunnskapsproduksjonen som kan belyse «de andre» sine erfaringer i DKS blir gjerne oppfattet som lite relevant.

10.3 Språket og systemet for kunnskapsetterspørsel

Det kan synes å være vagt språk og svak systemforståelse når det gjelder kunnskapsproduksjon og -etterspørsel blant de som er involvert i kunst- og kulturformidling for barn og unge. Kulturrådets forsknings- og utviklingsarbeid på området, slik dette kommer til uttrykk på nettsidene, gjenspeiler en forståelse av kunnskap som noe som produseres på bestemte måter i feltet selv, av bestemte aktører, og så tilbys politikken og praksisfeltet:

Kulturrådets FoU-virksomhet spiller en viktig rolle som *mellomledd og formidler* (min utheving) mellom kulturforskningsmiljøer ved universitet og høyskoler og kulturlivet sett som et praksisfelt. Kulturrådets uavhengige rolle, på armlengdes avstand fra den politiske myndighetsutøvelsen, gjør virksomheten særskilt egnet til uavhengig kunnskapsutvikling og til å levere premisser for den kulturpolitiske samtalen.⁸

Under overskriften Fondets avsetning til FoU heter det at: «Forskning og utvikling gir rådet konkret kunnskap om resultater og erfaringer fra de virksomhetene fondet har vært med å finansiere». Som nevnt er det ikke så lett å spore effekter av forsknings-, evaluerings- og utredningsarbeidene som finnes tilgjengelig. Dette kan ha sammenheng med at Kulturrådets forståelse av kunnskapsproduksjon, jf. sitatet over, kan virke statisk og enveis i forhold til de komplekse behovene i det kulturelle virkefeltet. Det er selvsagt bra med ambisjoner om «uavhengig kunnskapsutvikling», men spørsmål som gjelder de ulike dilemma som må håndteres angående kvalitet og relevans av kunnskapen for ulike praksiskontekster og målgrupper, reflekteres ikke i FoU-strategien.

I evalueringen av DKS ble det påpekt at det i ordningen var svakt utviklet språk og refleksivitet angående kunnskapsbehov og kunnskapsutvikling i forhold til utfordringene i ordningen (Borgen og Brandt 2006). Manglende systemer for og språk om kunnskapsutvikling, og ikke-tematiserte makt- og innflytelsesrelasjoner mellom politikk og styringsorganene var et fremtredende trekk i 2006, og synes å være det i også dag. På Kulturrådets nettside for sekretariatet for DKS kan vi lese at:

Styringsgruppa for Den kulturelle skolesekken består av en statssekretær fra Kulturdepartementet og en statssekretær fra Kunnskapsdepartementet. Styringsgruppa skal definere mål og virkemidler for Den kulturelle skolesekken og gi råd til kulturministeren om de overordnede føringene og rammefordelingen av spillemidlene. Samarbeidet er organisert gjennom en egen styringsgruppe som ledes av Kulturdepartementet. Den er sammensatt av en statssekretær fra hvert departement og skal gi råd til kulturministeren om utviklingen av ordningen. Dette omfatter råd om mål og virkemidler, og rammefordelingen av spillemidlene. Styringsgruppa vurderer spørsmål av politisk karakter, og formulerer satsningsområder for Den kulturelle skolesekken.⁹

Sekretariatets rolle i forhold til styringsgruppen er her sterkt underkommunisert. Leder av sekretariatet sitter ved styringsgruppens bord og gir råd til departementene om utviklingen av ordningen, basert på faglige vurderinger. Men det vi kan lese på nettsiden om det daglige arbeidet med ordningen i sekretariatet, er at sekretariatet har ansvar for å følge opp tildelingene, innhente rapporter og statistikk, drive informasjonsarbeid og legge til rette for møteplasser for aktører på nasjonalt og regionalt nivå. Når sekretariatet er styringsgruppens viktigste kilde til informasjon om ordningen, er det relevant å spørre; hva er kunnskapsgrunnlaget for de faglige vurderingene? I

---

⁸ Lest 30.10.2013 på nettadressen: http://kulturradet.no/norsk-kulturfond/vis-artikkel/-/asset_publisher/2Vg1/content/om-kulturradet-kulturfondet-strategi-fou

⁹ Lest 30.10.2013 på nettadressen: <http://kulturradet.no/dks/om-dks>

følge nettsiden arbeider sekretariatet med den faglige utviklingen av ordningen gjennom møteplasser, konferanser og dialogmøter. Her fins ikke ett ord om kunnskapsbehov, kunnskapsetterspørsel eller kunnskapsutvikling.

En nylig inngått samarbeidsavtale mellom Norsk kulturskoleråd, Den kulturelle skolesekken (DKS), Ungdommens kulturmonstring (UKM) og Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringa (KKS), illustrerer at svakt språk og manglende refleksivitet angående kunnskapsbehov deles blant aktørene som sitter med ansvaret for kunnskapsproduksjonen angående kunst- og kulturformidling for barn og unge. På sekretariatet for DKS sine nettsider kan vi lese at:

Partene som har inngått denne avtalen er enige om en felles verdiplattform der kunst og kulturytringer erkjennes som en samfunnsbyggende kraft og en vesentlig støtte til utvikling av demokrati, rettferdighet og mangfold. Partene er enige om at kvalitet skal kjennetegne de tjenesteområdene vi hver for oss og sammen kan levere.¹⁰

Det står ikke noe om kunnskapsbehov, kunnskapsdeling eller kunnskapsutvikling i denne plattformen. Som vanlig i kulturfeltet konstateres den positive betydningen av kunst og kulturytringer og, må vi anta som mer innforstått, virkningen for barn og unge, uten noe mere om og men. Tiltakene som skal gjøres er blant annet å arrangere felles nettverksmøte, kartlegge og spre gode eksempler som legges i en felles database, kartlegge fagnettverk i hver av organisasjonene, synliggjøre hverandres ordninger, samt en studietur til London. Det mest konkrete tiltaket i forhold til målgruppene for disse ordningene er at de skal «... arbeide for at det opprettes en ung ”ekspertgruppe” på nasjonalt nivå for å sikre at ungdommens stemmer blir hørt i kunst- og kulturtiltak som berører dem.»

Kunstløftet var lenge også rensert for ord og vendinger som henviste til kunnskapsproduksjon, da det skulle satses på «... å sikre prosjektet et godt erfaringsgrunnlag, tilfang på gode ideer og enkle, men effektive distribusjonsmuligheter.» I andre periode av utviklingsprosjektet har Kunstløftet språkliggjorte ambisjoner om kunnskapsproduksjon, og dette kommer blant annet til uttrykk gjennom hva ordningen gir støtte til:¹¹

1. Kunstproduksjoner for barn og ungdom i alle kunstformer
2. Prosjekter som har som mål å etablere eller videreutvikle produksjonsarenaer med rom for utprøvende og nyskapende kunstproduksjoner for barn og ungdom.
3. Prosjekter som fremmer dialog, debatt, forsøk og økt kunnskap (min utheving) blant kunstfeltens aktører om vilkår og utfordringer knyttet til produksjon og formidling av ny kunst for barn og ungdom.
4. Kunstprosjekter som forsker i eller genererer refleksjon om maktforhold, relasjoner eller andre vilkår knyttet til barn, barndom eller oppvekst.

Kunstløftet gir imidlertid ikke tilskudd til ”prosjekter som primært har et pedagogisk formål”. Dette kan synes nokså paradoksalt, siden flere av punktene over ville kunne formuleres som pedagogiske problemstillinger.

---

¹⁰ Lest 30.10.2013 på nettadressen:

<http://kulturradet.no/documents/10157/259287/SAMARBEIDSAVTAVTALE++UKM++DKS+KKS+OG+NKSR+juli+2013.pdf>

¹¹ Lest 30.10.2013 på nettadressen: <http://kulturradet.no/kunstloftet/kontakt>

10.4 Kunst og pedagogikk som asymmetrisk motsetningspar

Kulturpolitikkforskning er så mangt, og konferansen har gjennom programmet tydeliggjort hvordan kulturforskningen henter ressurser fra både humanistiske og samfunnsvitenskapelige disipliner når det gjelder teorier, modeller og metoder. Det er på konferansen tatt til orde for at vi etter hvert har fått et tverrdisiplinært og flerfaglig forskningsfelt på linje med f.eks. medievitenskap. Tatt i betraktning de store ressursene innenfor kulturfeltet som går til kunstformidling til barn og unge, er det påfallende at pedagogikk ikke nevnes som en av fagdisiplinene som har sentrale bidrag til det kulturelle feltet.

Kunstformidling for barn og unge foregår i dag mange «steder» og i mange «rom»; bl.a. i skolen, altså opplæringen, i kulturskolene, i frivillighetssektoren og i kunstinstitusjoner og museer. De politiske intensjonene i kulturmeldinger og læreplanreformer og i tiltak som DKS har vært brobygging mellom skole og kulturfeltet, og å styrke det tverrsektorielle samarbeidet. Likevel er det spenninger og barrierer mellom barnehage og skole på den ene side og kulturfeltets aktører på den andre, når det gjelder fortolkning av politikken, og kunnskapsproduksjonens kvalitet og relevans for praksis.

Som jeg har påpekt er motsetningsparene utenfor/innenfor og kunst/pedagogikk både fra politikkutformingen i Kulturdepartementet, fra Kulturrådet og kulturfeltets aktører etablert som virksomme og relevante asymmetriske begrepspar i forbindelse med kunst- og kulturformidling til barn og unge.

Koselleck (2004) har påpekt hvordan asymmetrien i slike begrepspar omfatter forskjellige referanser til tid og sted, til individer og strukturer og til relasjonene mellom disse. I negasjonen blir motsetninger naturalisert og gjort tidløs, og refererer både til ideene om begrepene, om bestemte referanser, og om bestemte effekter av ideene i handling. Gjennom vedlikeholdelse av motsetningsparet kunst vs. pedagogikk, blir kunstens antipedagogikk det dobbeltgode, og skolens og barnehagens pedagogikk det mindre gode.

Det større paradokset er hvordan kulturfeltet gjennom bruken av dette asymmetriske begrepsparet har etablert en ganske statisk og lite kunnskapsbasert forståelse av hva læring, utvikling, sosialisering og dannelse innebærer. Pedagogikk ses i et idéhistorisk perspektiv på som kulturvitenskap i videste forstand, med et samlende oppdrags- og dannelsesperspektiv (Steinsholt og Løvlie 2007:13). I tradisjonen fra Platon, Rousseau og Schiller, har sentrale pedagoger som Dewey, Nietzsche, Humboldt, og nordiske bidragsytere som Ellen Key og Jens Bjørneboe, vært målbærere av pedagogikk-kritikk (Steinsholt og Løvlie 2007). Antipedagogikk er med andre ord en sentral del av pedagogikkens historie.

10.5 Danningsbegrepet som forsvant

Asymmetrien mellom den dobbeltgode kunsten og den mindre gode pedagogikken, har vært virkningsfull i Den kulturelle skolesekken. Debatten om forholdet mellom kunst og pedagogikk kom svært eksplisitt opp i forbindelse med evalueringen av DKS i 2006. I forlengelsen av evalueringen i 2006 kom St. meld. Nr. 8 (2007-2008) Kulturell skulesekk for framtida som erstatning for St.meld.nr.38 (2002-2003) Den kulturelle skulesekken. Samtidig skjedde noen vesentlige endringer i forståelsen av hvilke verdier, formål og samfunnsmandatet DKS skal forvalte, uten at dette er blitt gjenstand for særlig oppmerksomhet. Resultatet var at danningsbegrepet forsvant fra ordningens mest sentrale styringsdokument. I St.meld.nr.38 (2002-2003), kapittel 3 om Samarbeidet

mellom kultur og skule – bakgrunn, verdiar og målsetjingar, omtales danning i innleddningsavsnittet i kapitlet, og under punkt 3.2 om verdier, kulturelt mangfold, kultur som livskvalitet:

I møte mellom kulturimpulsar av ulike opphav skjer prosessar som fører til danning av nye kulturuttrykk og ny kulturell identitet. Kunst og andre kulturelle uttrykksformer er ein viktig del av elevane sin individuelle dannelses- og læringsprosess (min utheving). Den kulturelle dimensjonen i skulen famnar difor både utviklinga i samfunnet og utviklinga hjå individet.

Dette til forskjell fra St. meld. nr. 8 (2007-2008) der ordet danning ikke er nevnt én gang. Derimot står det i denne meldingens kapittel 1 at:

Kunst og kultur gjev opplevingar som kan vere avgjerande for å utvikle det enkelte menneske sin personlegdom og livskvalitet. Kunst, kultur og kulturarv er identitetsskapande, og medverkar til å gjere oss medvitne om kven vi er og kvar vi kjem ifrå. Dette har verde for enkeltindividet, men det har òg kraft til å forme samfunnsutviklinga.

Kunst og kultur, design, underhaldning og opplevingar er også viktige for økonomisk vekst, innovasjon og verdiskaping. Næringslivet etterspør i aukande grad verdiar som finst i kultursamanheng, til dømes kreativitet, iderikdom, evne til å vere nyfiken og evne til å omstille seg.

I St. meld nr. 38 (2002-2003) brukes økonomisk vekst om organiseringen av ordningen, mens begreper som innovasjon og verdiskaping ikke brukes i det hele tatt. I St. meld. nr. 8 (2007-2008) er dette imidlertid sterkt poengtert, og de pedagogiske begrepene er ryddet ut av dokumentet. Er det ikke litt oppsiktsvekkende da, at når pedagogikken kastes ut av styringsdokumentet for DKS, så er det i følge med dannelsesbegrepet? Har dette blitt diskutert, eller er det bare blitt sånn? Med en asymmetrisk forståelse av pedagogikk som motsetning til kunst og kulturformidling avvises mulighetene som ligger i utforskningen av pedagogikkens teorier, modeller og metoder som bidrag til styrking av barn og unges tilgang til, og erfaringer med, kunst og kultur som ressurser i sine liv. Dette er etter min mening til hinder for fruktbar kunnskapsutvikling, nye perspektiver og nyskapende praksiser i DKS.

Referanser

Borgen, Jorunn Spord (1998). *Kunnskapens stabilitet og flyktighet. Om forholdet mellom amatører og profesjonelle i kunstfeltet*. Avhandling til dr.art-graden, HF-fakultetet, Institutt for kulturstudier og kunsthistorie, seksjon for kunsthistorie, Universitetet i Bergen.

Borgen, Jorunn Spord (2001). *Møter med publikum. Formidling av nyskapende scenekunst til barn og unge med prosjektet LilleBox som eksempel*. Oslo, Norsk kulturråd, notat nr. 43.

Borgen, Jorunn Spord (2002). Erfaringer og utviklingstrekk i kunstformidling for barn og unge. I: Bjørkås, Svein (red.) (2002). *Kulturpolitikk og forskningsformidling* bind III. Kulturproduksjon, distribusjon og konsum. Bergen, Høgskoleforlaget.

Borgen, Jorunn Spord (2003a). Den kulturelle skolesekken – utfordringer og kompetansebehov. *Norsk pedagogisk tidsskrift* 2/3, 2003. Oslo, Universitetsforlaget. 7 sider.

Borgen, Jorunn Spord (2003b). *Kommunikasjonen er kunsten. Evaluering av Klangfugl - kunst for de minste*. Oslo: Norsk kulturråd, Notat nr. 57, 2003. www.kulturrad.no/publikasjoner

- Borgen, Jorunn Spord (2005). *Kunstaktiv ungdom på internett. Evaluering av nettstedet www.Trafo.no*. Oslo: NIFU STEP Rapport nr. 1/2005.
http://www.nifustep.no/norsk/publikasjoner/kunstaktiv_ungdom_p_internett
- Borgen, Jorunn Spord (2006a). Formidlingens rom. Om å skape den optimale ramme for kunst- og kulturformidling. I: *Slip fortellingen løs. Kunst- og kulturformidling til de 3-6-årige*. København: Børnekulturens Netværk 2006.
- Borgen, Jorunn Spord og Synnøve Skjersli Brandt. (2006). *Ekstraordinært eller selvfølgelig? Evaluering av Den kulturelle skolesekken i grunnskolen*. Oslo: NIFU STEP Rapport nr. 5/2006.
- Borgen, Jorunn Spord (2006b). Kunst- og kulturformidling for alle? Den kulturelle skolesekken i norsk grunnskole. I: *Teatertidningen* 4/2006. Stockholm: Hoogland
<http://www.teatertidningen.se/index.html>
- Borgen, Jorunn Spord (2006c). Barn og kunstformidling – tradisjoner, begrunnelser og perspektiver. I: *Tidsskrift for Børne- og ungdomskultur*, 51 Odense Syddansk Universitetsforlag.
- Borgen, Jorunn Spord (2008): Extraordinary or inevitable? Evaluating The Cultural Rucksack (TCR), a new arts and cultural programme in primary and lower secondary schools in Norway. I: *Evaluating the Impact of Arts & Cultural Education on Children and Young People*. Paris: La documentation Francaise/Centre Pompidou
- Borgen, Jorunn Spord og Synnøve Skjersli Brandt (2008): "Det urørlige" i kulturpolitikkforskningen. Om Den kulturelle skolesekken og realiseringen i opplæringen. I: *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift* nr. 1/2008.
- Borgen, Jorunn Spord, Vibeke Opheim, Tine Sophie Prøitz (2009): *Praksis FoU 2005-2010. Vurdering av forskningsprogrammet Praksisrettet FoU for barnehagen, grunnopplæringen og lærerutdanningen*. Oslo: NIFU STEP Rapport 25/2009.
- Borgen, Jorunn Spord (2011): Den kulturelle skolesekken - et instrument for kunst- og kunstnerpolitikk eller for kulturpolitikk? I: Mangset, Per, Kjærsti Skjeldal (red): *KulturRikets Tilstand 2010. Konferanserapport fra Senter for kultur- og idrettsstudiar*: HiT-skrift nr. 1-2011, Høgskolen i Telemark.
- Borgen, Jorunn Spord (2012): The Cultural Rucksack in Norway. A National Model for School Change? I: Julian Sefton Green, Pat Thomson, Liora Bresler and Ken Jones (eds) (2010): *International Handbook of Creative Learning*. Routledge.
- Breivik, Jan-Kåre og Catharina Christophersen (red.) (2013): *Den kulturelle skolesekken*. Oslo: Norsk kulturråd.
- Nowotny, Helga, Peter Scott and Michael Gibbons (2001): *Re-Thinking Science. Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. Malden: Blackwell Publisher.
- Kosselleck, Reinhart (2004): *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York, Columbia University Press.

Molander, Anders og Jens-Christian Smeby (red.): (2013): Innledning. Molander, Anders og Jens-Christian Smeby (red.): (2013) *Profesjonsstudier II*. Oslo: Universitetsforlaget.

Skrede, Tori (2013): Skolesekkbok på riktig vei. Anmeldelse på nettstedet Scenekunst.no av Breivik, Jan-Kåre og Catharina Christophersen (red.) (2013): Den kulturelle skolesekken. Oslo: Norsk kulturråd. Lest 30.10.2013 på nettadressen:
<http://www.scenekunst.no/pub/scenekunst/review/?aid=3877&zsac=all&viewall=1>

Stavrum, Heidi (2013): Begeistringsforskning eller evalueringstyranni? Om kunnskap om kunst for barn og unge. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift* 1/2013, s. 154-171.

Steinsholt, Kjetil og Lars Løvlie (red.) (2007): *Pedagogikkens mange ansikter. Pedagogisk idehistorie fra antikken til det postmoderne*. Oslo: Universitetsforlaget

St.meld.nr.38 (2002 – 2003): *Den kulturelle skulesekken*

St. meld. nr 8 (2007-2008): *Kulturell skulesekk for framtida*

11. Mellom politisert slagsideforskning, hallelujaforskning og grinebitere

Catharina Christophersen, Førsteamanuensis i musikkpedagogikk ved Senter for kunstfag, kultur og kommunikasjon, Høgskolen i Bergen

11.1 Innledning

Som utdanningsforsker med kunstfag som spesialitet, har jeg særlig interesse for kulturpolitikken der den berører utdanningspolitikk. De siste tre årene har jeg vært en av forskerne i et flerfaglig forskningsprosjekt om Den kulturelle skolesekken. Forskningen har blitt utført av forskere fra Uni Rokkansenteret og Høgskolen i Bergen på oppdrag fra Kulturdepartementet. Det er dette prosjektet (Breivik & Christophersen, 2013) som er utgangspunktet for mitt innlegg.

Som et resultat av min fortolkning av den oppgitte tittelen, skal jeg innledningsvis reflektere over møtet mellom et begeistret kulturfelt og avmålte forskere, og om ulike kunnskapsideal og posisjoner som kan aktualiseres i et slikt møte. Avslutningsvis skal jeg løfte noen utdanningspolitiske dimensjoner inn i denne kulturpolitiske debatten.

11.2 Tro, begeistring og godhet

I styringsdokumentet for Skolesekken gis kultursektoren ”ansvaret for kulturinnhaldet i Den kulturelle skolesekken” (St.meld.nr. 8 (2007-2008), s. 22), og dermed definisjonsmakt. Det ser da også ut til at det er kultursektoren som opplever og utøver størst grad av eierskap til ordningen (Breivik & Christophersen, 2013).

Innad i skolesekkordningen er det en voldsom begeistring for det som foregår. Det er ikke spesielt for Skolesekken, begeistring kan anses som et generelt kjennetegn ved kultursektoren (NOU 2013:4, s. 43). Her finner man mennesker som ikke bare er intenst opptatt av og engasjert i det de holder på med, men som også har en sterk tro på sin egen virksomhet. Å tro er å ta noe for gitt og ikke stille spørsmål ved det. Kultursosiologen Pierre Bourdieu skriver at trosforestillinger, eller det han kaller doxaer, er kjennetegnet av ”undisputed, pre-reflexive, naive, native compliance with the fundamental presuppositions of the field” (Bourdieu, 1990, s. 68), altså en innfødt, ubestridt og uproblematisk etterlevelse av grunnleggende antakelser i feltet.

Et eksempel på en slik grunnleggende antakelse eller trosforestilling i Den kulturelle skolesekken er at kunst og kultur for barn ikke bare er viktig, men også ”god” i seg selv. Sigrid Røyseng har diskutert godheten i kunstfeltet ved flere anledninger, og bruker for eksempel begrepet ”rituell kulturpolitikk” for å beskrive de positive virkningene kunst og kultur blir ansett å ha (Røyseng, 2007; Røyseng, 2012). Kunst og kulturtiltak for barn kan ifølge Heidi Stavrum (2013, s. 166) karakteriseres som ”dobbel gode”, nettopp fordi de er for barn. Jorunn Spord Borgen og Synnøve Brandt (2008, s. 70) omtaler kunst- og kulturtiltak for barn som så ”intensjonelt gode” at de blir

”urørlige”. I det nylig avsluttede forskningsprosjektet om Den kulturelle skolesekken var Lise Rykkja og Anne Homme inne på det samme, og omtalte Skolesekken som innhyllet i en ”godhetsdiskurs”. Gode ting er vanskelig å diskutere kritisk. Godheten kan hemme debatt og medføre latterliggjøring, avvising eller ignorering av kritiske røster. For godheten er uangripelig, den isenesetter kritikere som negative, eller kanskje til og med som litt onde. For man kan jo ikke være uenig i at kunst og kultur for barn er godt, kan man vel? (Rykkja & Homme, 2013)

Avvisning av kritikk kan tolkes som en iverksetting av beskyttelses- og forsvarsmekanismer på et politikkfelt som tradisjonelt har stått svakt sammenlignet med andre. Men kanskje handler det vel så mye om å beskytte troen på kunstens og kulturens godhet. Det er vanskelig når det stilles spørsmål ved troen. Det kan skape usikkerhet og tvil om det som er tatt for gitt, og dermed ved grunnlaget eller fundamentet for virksomheten. Dette kan oppleves som truende. De til dels voldsomme angrep som enkelte forskere i feltet har blitt utsatt for, kan kanskje forstås i dette lyset.

11.3 Ildsjel og gledesdreper?

Det kan også tyde på at det er ulike kunnskapsidealer som møtes når forskning skal formidles i et begeistringsfelt. Det kan ofte være en stor grad av intensitet og et høyt støynivå i debattene som føres. Som forsker kan man derfor bli overrasket og kanskje litt oppgitt, for dette er ikke comme il faut i vitenskapelig sammenheng.

Mens begeistring og glød nærmest er en forutsetning for kvalifisert virksomhet på kulturfeltet, er begeistring snarere et faretegn for forskere. Dette kan sies å være en viktig del av forskningens doxa; de trosforestillinger som rår i forskningsfeltet. Forskerens kunnskapsideal er kjøligere og mer distansert enn praktikerens. Forskere er underlagt strenge forskningsmetodiske og -etiske regler og retningslinjer som er utviklet nettopp for å forhindre at forskerblikket blir for inderlig. Selv om nærhet til forskningsobjektet ofte blir framhevet som et utgangspunkt eller til og med en forutsetning for vitenskapelig forståelse, er det likevel et vesentlig kvalitetskriterium at forskningen skal overskride det tatt-for-gitte og bringe alternative spørsmål, fortolkninger og perspektiv til torgs. ”Videnskabelig forståelse omfatter alltid andet og mere end den lokale selvforståelse”, skriver den danske antropologen Kirsten Hastrup (1998, s. 57).

En overskridelse av den lokale selvforståelsen innebærer et epistemologisk, dvs. kunnskapsmessig, brudd der ulike trossystemer brytes mot hverandre: begeistring brytes mot skepsis, nærhet brytes mot distanse og kroppsliggjort praktisk erfaring brytes mot en språklig og teoretisk refleksjon. Slik kan vi slå fast at kulturarbeid er forskjellig fra forskning. Og når forskere og kulturarbeidere braker sammen i debatt, kan forskjellene bli bekreftet og videreført, og kanskje også ekstra understreket og fremhevet.

Det er for eksempel ikke uvanlig å posisjonere både kulturarbeid og kunstnerisk virksomhet som noe ikke-akademisk, og dermed som epistemisk annerledes fra forsknings- og utdanningsvirksomhet. Det kan være en god strategi for å understreke betydningen og nødvendigheten av kulturarbeid i skolen, og dermed sikre finansiering av prosjekter i utdanningssektoren. En slik polarisering kan også være til fordel for forskningen, som dermed kan framstå som en fornuftens stemme, den nødvendige motpolen til gløden i kulturfeltet. Slik kan forskningsarbeid og kulturarbeid være hverandres viktigste begrunnelser for fortsatt eksistens og finansiering. Slik kan man også låse debatter i velkjente og forutsigbare spor fordi dikotomier kan gjøre det lett å tenke, men vanskelig å forstå.

11.4 En dobbel forankring

Avslutningsvis vil jeg knytte noen kommentarer til berøringspunktene mellom kultur- og utdanningssektor.

Den kulturelle skolesekken er en ordning som har til hensikt å forsyne elever med kunst og kultur i skoletiden, og ordningen har både en utdanningspolitisk og kulturpolitisk forankring (St.meld.nr. 8 (2007-2008)). Utdanningsfeltet og kulturfeltet har mange berøringspunkt. På begge område vil man se kunst og kultur som vesentlig for menneskelig opplysning, utvikling og livskvalitet. Demokratisering og sosial utjevning er viktige politiske prinsipp på begge felt. I tillegg kan man si at skolens arbeid er i vid forstand et kulturarbeid, mens kunst- og kultursektoren i likhet med skolen har som formål å påvirke og opplyse.

I dette skjæringspunktet finnes det ulike kunst- og kulturtiltak rettet mot barn og unge i skoletiden. Den kulturelle skolesekken, kulturskolene og Teaching Artist-prosjekter er eksempler på dette. Samtidig ser man et til dels sterkt fokus på forbedring av grunnleggende ferdigheter og styrking av såkalte ”sentrale skolefag”, for eksempel norsk, matematikk og naturfag. Dette har selvsagt sammenheng med en politisk bekymring for kvaliteten i skolen, og iverksetting av en rekke ulike tiltak for å bøte på mangler i skolen (Breivik & Christophersen, 2013). En lesning av ulike forskningsrapporter om skole, lærere og estetiske fag danner et ganske klart bilde av estetiske fag som et fagområde under press. Det kan se ut til at estetiske fag (med noen små variasjoner) karakteriseres av relativt liten tildelt tid i læreplaner og timeplaner, et relativt lavt utdanningsnivå hos lærere som underviser i fagene, og liten tilgang til både grunn- og etterutdanning (Gran, 2008; Lagerstrøm, 2007; Sæbø, 2009; Espeland, Allern, Carlsen, & Kalsnes, 2011; Bamford, 2012).

Her kan det se ut til at staten gir med den ene hånden og tar med den andre: kunst- og kulturkompetansen i skolen svekkes, mens eksterne kulturaktører blir støttet politisk og økonomisk for å avhjelpe skolens svakheter med estetiske fag. I vår forskning om Den kulturelle skolesekken kommenterte vi denne ubalansen. Vi stilte spørsmål om vi nå ser en begynnende outsourcing av estetiske fag i skolen, og om Skolesekken og andre kulturtiltak derfor på lang sikt vil kunne svekke estetiske fag i stedet for å styrke dem, som er intensjonen (Breivik & Christophersen, 2013).

Skolen ser ut til å ha blitt en viktig arena for realisering av kunst og kulturpolitiske mål og tiltak. Nylig ble en ekspertgruppe utnevnt for å utrede kunst- og kulturtilbudet i skolen. I forbindelse med utnevningen uttalte daværende kulturminister Hadia Tajik følgende i en pressemelding: ”Ved å bruke skolen som arena for kunst- og kulturformidling når vi ut til alle barn og unge”. Dette er klar tale, og viser en tydelig kulturpolitisk interesse for skolen og skolens aktører.

Det er likevel viktig å huske på at kunst- og kulturtiltak i skolen har en dobbel forankring: De er ikke bare kulturpolitiske tiltak, de er også skole- og utdanningspolitiske tiltak; de er tiltak i skjæringspunktet mellom to felt, og de må utforskes som det. Det er derfor min oppfordring at både forskningsbestillinger, forskningen selv, og forskningsdebatter tar denne doble forankringen på alvor. Den som er nøyd har både redusert synsfelt og dybdesyn. Forskningen om tiltak som Den kulturelle skolesekken trenger derfor flere perspektiver enn de rent kulturteoretiske og kulturpolitiske.

Referanser

- Bamford, A. (2012). *Arts and Cultural Education in Norway*. Bodø: Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen.
- Borgen, J. S., & Brandt, S. S. (2008). "Det urørlige" i kulturpolitikkforskningen: Om den kulturelle skolesekken og realiseringen i opplæringen. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, 11 (1), ss. 70-107.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Oxford: Polity Press.
- Breivik, J.-K., & Christophersen, C. (2013). *Den kulturelle skolesekken*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Espeland, M., Allern, T. H., Carlsen, K., & Kalsnes, S. (2011). *Praktiske og estetiske fag og lærerutdanning: En utredning fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kunnskapsdepartementet høsten 2010, i samarbeid med høyskolene i Nesna, Telemark og Stord/Haugesund*. Stord: Høgskolen Stord/Haugesund.
- Gran, A. B. (2008). *Skolelederundersøkelsen*. Bodø: Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen.
- Hastrup, K. (1998). *Kulturel forståelse: mellom språk og erfaring*. I B. Hodne, *Kulturstudier* (ss. 47-63). Oslo: Norges forskningsråd.
- Lagerstrøm, B. O. (2007). *Kompetanse i grunnskolen: hovedresultater 2005-2006*. Oslo - Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå.
- NOU 2013:4. *Kulturutredningen 2014*.
- Røyseng, S. (2012). Den gode kunsten. I Ø. Varkøy, *Om nytte og unytte* (ss. 59-75). Oslo: Abstract forlag.
- Røyseng, S. (2007). *Den gode, hellige og disiplinerte kunsten: forestillinger om kunstens autonomi i kulturpolitikk og ledelse*. Bø: Telemarksforskning.
- Rykkja, L., & Homme, A. (2013). Heftig og begeistret: Den kulturelle skolesekkens heiagjeng. I J.-K. Breivik, & C. Christophersen, *Den kulturelle skolesekken* (ss. 85-105). Bergen: Fagbokforlaget.
- Sæbø, A. B. (2009). *Kunst og kultur i opplæringen: Et forprosjekt for punkt 25 i Skapende Læring*. Bodø: Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen.
- Stavrum, H. (2013). Begeistringsforskning eller evalueringstyranni? Om kunnskap om kunst for barn og unge. *Nordisk kulturpolitisk tidsskrift*, Volum 16, nr. 1, ss. 154-171.
- St.meld.nr. 8 (2007-2008). *Kulturell skolesekk for framtida*. Kulturdepartementet.

12. Om tabloidisering av kvantitativ forskning

Anne Kielland, forsker ved FAFO

Kvantitativ forskning oppfattes gjerne mellom to ytterpunkter. På den ene siden oppleves den lett som uttrykk for den eneste «ekte, ordentlige» forskningen. På den andre siden møtes den med skepsis – mange har hørt Mark Twains gjengivelse av Benjamin Disraelis gradbøying av begrepet løgn: *Lies, Damn Lies and Statistics*. Begge deler er litt riktig. Kvantitativ forskning innen samfunnsfag og humaniora etteraper naturvitenskapen, og kan beregne systematiske sammenhenger i store befolkningsgrupper. Utfordringen ligger i det faktum at folk og samfunn oppfører seg mye mindre mekaniske enn partikler og nevroner, og derfor er det vanskelig å lage gode statistiske modeller av samfunn. God metodebruk blir desto viktigere.

Kvantitativ forskning prøver altså å regne ut sammenhenger, og aller helst effekter. For eksempel: Hva er effekten per time av kunstfaglig eller musikkfaglig undervisning på andre forhold som helse, selvtillit, kreativitet, resultater i andre skolefag som norsk og matte, og senere sysselsetning og inntekt? Når modeller og metodebruk er god, kan man få både interessante og anvendelige resultater. Men ofte får man ikke det fordi 1) mange ikke KAN lage og bruke kvantitativ forskning riktig (god kvantitativ forskning er ikke lenger et felt for amatører), og 2) fordi noen ikke VIL lage og bruke den riktig. Fordi kvantitativ forskning er så vanskelig å forstå, blir det fristende å lage den til litt etter ønsket resultat, eller fremstille den litt slik man ønsker at det skal være.

Hva skal kulturforkjempere med kvantitativ forskning? Mistanken min er at kulturforkjempere, er litt som de fleste andre forkjempere, og leter etter salgbare **argumenter** for å fremme bevilgninger til tiltak de har tro på. Og de fleste forkjempere vet at gode tiltak bør være **kunnskapsbasert**. Kunnskapsbasert impliserer for tiden ofte at de skal **lønne seg**. Tiltak som lønner seg bidrar til **effekter** – kanskje **fremtidig inntjening** av de skattekronene – eller private kronene – de engang kostet. Da blir **politikere** som må balansere budsjettene glade. Og **byråkratene** til politikerne kan skrive i rapportene sine at de prioriterte kunnskapsbaserte prosjekter som har effekter (fortrinnsvis mer enn de andre prosjektene de hadde å velge mellom). For eksempel blir alle glade hvis man kan statistisk dokumentere at kulturfag i skolen, fører til at barn får bedre karakterer i andre fag, mindre atferdsproblemer eller kanskje til og med bedre lønn i fremtiden.

Men forskere er pålagt selvkritikk. Vi skal helst forholde oss til Robert Mertons Ethos of Science, som fremhever aspekter som fristilling fra særinteresser og en etter beste evne uttømmende søken etter *counterfactuals*: kritiske argumenter mot egne forskningskonklusjoner. Forskere må altså forholde seg til slike prinsipper dersom de skal ha håp om å bli publisert i tellende, fagfellevurderte forskningstidsskrifter – selve kriteriet for verifisert forskning.

Hva skjer med disse prinsippene når forskeren møter media og interessegrupper i det vanlige samfunnet? Grupper som har sterke egenagendaer, nemlig avissalg, seertall og kampen for hjertesaker? Forskerens komplekse og nyanserte verden må forenkles, og i kompromissene som oppstår går Merton til tider over bord. Dermed ender kvantitativ forskning gjerne opp i overskrifter som: Du blir smartere av å kunne nynorsk! Barna vil ha mor ut i fulltidsjobb! Gifte menn lever lengst!

Gravide som trener får lettere fødsler! Amming gir barna bedre helse! Når barna er syke blir far hjemme fra jobben! Og en personlig favoritt for tiden: Kjønnsharberte har bedre sexliv! SÅ... lær nynorsk, jobb fulltid, gift deg, amm barna og barber de edlere deler – så blir livet bedre. Ikke?

Det er tre, egentlig nokså enkle, innsikter i statistikk som avislesere kan ha glede av. Altså, egentlig er det vel journalister som rapporterer om forskning som burde sette seg inn i dem, så ble det ikke så vanskelig i utgangspunktet. «Forsker» er foreløpig ikke en yrkesbeskyttet tittel, og mye rart kan presenteres for en journalist fra folk som kaller seg forskere. Men ettersom det ikke ser ut til at journalistene finner insentiver for å forholde seg til slikt for tiden, hadde det i mellomtiden hjulpet å kjenne til et par hemmeligheter om statistikk. Jeg skal prøve å dele dem her uten å falle i forskerfella og henfalle til kaudervelsk.

I statistikk prøver vi altså gjerne å forklare hvordan en ting påvirker en annen: Får mors fulltidsjobb barn til å bli lykkeligere? Kan det å lære seg nynorsk gjøre folk smartere? Blir sex bedre hvis man barberer seg? I virkeligheten er det nokså vanskelig å bevise sånt med statistikk. Skal man få det til sånn noenlunde bra, må man forsikre seg om to ting. For det første bør man ha en formening om at det som skal forklare faktisk kom foran det som skulle forklares i tid. Et nokså akseptabelt forskningsspørsmål er for eksempel om barn tar høyere utdanning (etterpå) hvis foreldrene var velstående (først)? For det andre er det fint om man kan si noenlunde sikkert at det ikke er noe helt annet som forklarte begge de to tingene vi ser på. Hvorfor er det for eksempel så mange barnefødsler i områder med mye stork i Danmark? Kan det være storken? Skuffende nok er det ikke det, men derimot by-landforskjeller dette dreier seg om. Storken liker seg best på landet, og det gjør barnefamiliene også.

I praksis kan vi ofte ikke si annet enn at to ting samvarierer: det er vanskelig å påstå at det ene ensidig påvirker det andre, og særlig å anslå hvor mye. For storkens del var støykilden byene, bokstavelig talt, og nettopp by-landforskjeller forklarer mange tilsynelatende sammenhenger. Forøvrig er tipset til avislesere å se på de to mulige støykildene; helse og penger, så det skal jeg gjøre nå.

Tilbake til de tre eksemplene fra starten av kronikken. Statistikken viser at fødende som har trent i svangerskapet har lettere fødsler. Betyr det at trening fører til lettere fødsel? Det er nokså opplagt at gravide med ukompliserte svangerskap trener mer enn gravide med kompliserte svangerskap. Så, tren for all del om du kan, men ikke bebreid dama i nabosengen den tøffe fødselen dersom hun ikke trente. Hennes helse og svangerskap kan ha vært nokså ulikt ditt, og trening kunne muligens ha gjort ting enda verre. Poenget er at helsetilstanden til kvinnene langt på vei forklarer begge de tingene vi ser på: både treningsevnen og fødselsforløpet. Lærebokeeksempelet på dette er det statistiske faktum at gifte menn lever lengst. Men virker ekteskap livsforlengende for menn? Menn som lever med funksjonshemninger, fysisk og psykisk sykdom har vanskeligere for å finne en partner og blir oftere skilt. Og dør gjerne tidligere, på grunn av disse helseproblemene. Det er ikke sikkert en sunn, frisk og fornøyd ungar har så mye å tjene på å gifte seg som det en tabloid-tolkning av statistikken skulle tilsi.

La det være sagt først som sist: det er uvisst (og antakelig litt usannsynlig) om barn helst vil ha mor ut i fulltidsjobb. Forskeren bak undersøkelsen fortalte en journalist at det var bittelite grann flere barn som sa de hadde de bra dersom mor jobbet fulltid. Bittelitt. La oss sjekke pengestøyen først. Kan det være slik at familier med mødre som jobber fulltid har høyere inntekt, og kan det være slik at dette påvirker barns velvære? Så tar vi helse: kan det være slik at i familier der mor, barna eller andre familiemedlemmer har dårlig helse, har mødre som jobber mindre og samtidig litt mindre glade barn? La oss snu regnestykket og se om det kan være omvendt også: Kan det

være slik at mødre er mer hjemme i familier der barna er ulykkelige (tenk fysiske, psykiske og nevrologiske utfordringer)?

I samme lei: får man egentlig et bedre sexliv av å barbere seg? Eller er det rett og slett sånn at folk som ikke har tenkt å ha så mye sex tar og dropper den barberinga?

Så var det Aftenposten, som altså slår et slag for nynorskfaget med overskriften "Nynorsk gjør deg smartere". Er det slik at det å kunne to språk, for eksempel bokmål og nynorsk, gjør deg smart? Kanskje viser statistikken at tospråklige er smartere. Men det er også nokså mulig, at blant folk som har problemer med å mestre mer enn ett språk, også finnes noen som sliter med helt andre utfordringer også. Det alvorligste i Aftenpostens tilfelle er at i siste kolonne i oppslaget sier en språkprofessor at en dokumentert sammenheng mellom nynorskkunnskap og intelligens ville vært ganske overraskende. Pluss at undersøkelsen omfattet så få personer at man ikke kan vite noe sikkert. Man kan maksimalt strekke det til at folk som kan flere språk har bedre språkbevissthet. Tok du den? Blonde folk er lysere i håret, liksom.

La oss gå litt videre på en tenkt storskalaforskning på nynorsk og bokmålsferdigheter i Norge for å forstå hvorfor overbevisende statistiske forklaringer er vanskelige i samfunnsvitenskap. La oss si at det er mer sannsynlig at nynorsktalende (minoriteten) oftere mestrer både nynorsk og (majoritetsspråket) bokmål godt, sammenliknet med bokmålsfolk. La oss gå tilbake til storken. Er nynorsk og bokmål likt fordelt i byer og på landet? Hvis ikke blir alle ulikhetene mellom by og land, støyforhold i forsøket på å fikle fram en klar sammenheng mellom nynorsk og smarthet. Eller lykke. Eller blondhet, for den saks skyld.

Når jeg er i gang er det fristende å ta med en annen klassiker: Barn som klarer å utsette behov gjør det bedre senere i livet. Altså, barn som velger en seigmann nå heller enn to seigmenn om en time klarer seg dårligere. Blir det dermed viktig å lære barn behovsutsettelse? Dette har vært en statistisk myte i årtier. Ny forskning viser at barn som opplever mange løftebrudd velger en seigmann nå. Barn viser seg rett og slett å være både kloke og rasjonelle, og kalkulerer sjansen for at de faktisk kommer til å få to seigmenn om en time på bakgrunn av erfaringene sine så langt. Men gjett hva? Folk som har blitt utsatt for mange løftebrudd gjør det ikke like bra senere i livet. Man kan så bruke fantasien på å tenke ut hvilke andre forhold som trolig henger sammen med en barndom med mange tillitsbrudd, og som også kan komme til å påvirke suksess senere i livet.

Som sagt, forskere må være forsiktige med hva de sier til media. Og hvordan de sier det. Forskeren bak tallene om barns lykke og mors arbeid sa for eksempel til media at "funnet" hennes ikke var STATISTISK SIGNIFIKANT. Ikke så lurt å si til en journalist, da, og neppe til en vanlig leser heller. Mangel på statistisk signifikans forteller en medforsker er at forskjellen enten var veldig liten, at det var veldig få barn i minst en av gruppene man så på – eller begge deler. Kort sagt: at det ikke er bevist noen systematisk sammenheng mellom de to tingene man ser på (her barns lykke og mors arbeidstid).

Ofte finner man ikke "statistisk signifikante" forskjeller fordi man har noen veldig ulike undergrupper blant dem man ser på. For eksempel fant ikke forskere noen "statistisk signifikante" forskjeller, da de skulle se om tidlig barnehagestart var bra for barn, selv om de så på forferdelig mange barn. En forklaring kan være at barn som har det dårlig hjemme har fordel av å gå i barnehage, mens barn som har det bra hjemme taper på det. Veldig ulike barnehageforhold vil også gjøre at man blander sammen epler og appelsiner. Da blir tallene rotete og det blir vanskelig å finne klare mønstre i gruppa totalt. I min bransje undersøker noen forskere om barn i Afrika går mindre på skolen dersom de bor hos noen andre enn foreldrene. De statistiske svarene er rotete og ustabile. Det er de sannsynligvis fordi gruppen av barn som bor hjemmefra grovt sett er satt sam-

men av smarte barn som har flyttet for å bo nærmere skolen (går mer på skole enn gjennomsnittet), og foreldreløse og fattige barn som ikke har noe særlig valg (går mindre på skole enn gjennomsnittet). Man kan ikke bruke slik statistikk til å støtte eller fraråde tidlig barnehagestart eller hindre flytting av barn i Afrika, slik mange har foreslått.

Å finne statistisk signifikante forskjeller kan forøvrig også være skummelt. Man kan tro at noe er sant fordi man har funnet en stor nok forskjell i en stor nok gruppe folk – mens det viser seg at man har glemt å sjekke om det fantes en annen forklaring på saken. Som i tilfellet med storken. Statistisk signifikans gjelder bare dersom man tror man har fått med seg alle de mest vesentlige støykildene.

Anne Kielland

Fafo-forsker, urban, blond og nokså lykkelig

13. It's more to the picture than meets the eye (Neil Young)

Arnfinn Bjerkestrand, medlem av Kulturrådet, leder av Utvalg for arrangører, leder i Fond for utøvende kunstnere

La meg bare si det med en gang; med en så sterk offentlig satsning på kunst og kultur som vi har hatt de siste 8 årene, er økt kunnskap om "årsak og virkning" helt avgjørende i utmeislingen av den fremtidige kulturpolitikken. Ikke minst har, etter mitt syn da, kulturpolitikk utviklet seg som politikkområde og det betyr at god og gammel "feltanalyse" (i ordets svakeste forstand), ikke lenger har like stor relevans.

Kultur er en del av realpolitikken, er gjenstand for realpolitiske prioriteringer, og ikke lenger henviser til den kulturelle egenverdis bekmørke bakrom og det synes jeg er bra!

Det bringer og frem en bred debatt om hva kunnskap er og ikke minst hva slags kunnskapssyn vi bygger på. La meg invitere forskning inn i det jeg vil kalle en forskningspolitisk "kompissikring" hvor vi forsterker hverandres respektive fagområder. Kultur er et mikrofelt innen alle områder, også innen forskning. Å ja; derfor er etablering av forskning- og kunnskapssenter, med et tydelig kulturforskningsoppdrag, så viktig og den påfølgende lokaliseringsdebatten likeså!

Jeg pleier ikke å si det når mange hører på, men; kulturfeltet er litt som trylleribransjen eller som en illusjonist. Eksempler på en illusjon kan være å sage en dame i to, eller få assistenten til å sveve eller få ting til å dukke opp andre steder.

Altså at det du ser ikke er det du egentlig ser...

Eller litt overført til kulturfeltet;

Det som tilsynelatende er tungt, det kan være lett,

det som er opp kan være ned,

det som kan være langt borte kan være nært.

Eller som de kulturpolitiske nyordene;

det som vokser nedenfra kan hete nasjonale stimuleringsmidler eller det som er frihet kan i realiteten føre til mer kontroll og ufrihet.

Eller private bidrag er statlige subsidier brukt for annen gang.

Altså; det ser ut som om damen i boksen blir saget over, men hun gjør altså ikke det egentlig...
Det ser bare sånn ut.

Hvorfor sier jeg dette; jo jeg kom på dette da jeg leste Enger-utvalgets gjennomgang av kulturfeltet.

Her står det bl.a.:

Bildet vi har tegnet av en kommunal kultursektor i vekst, stemmer imidlertid dårlig overens med situasjonsbeskrivelsene som har blitt formidlet til utvalget fra aktører som representerer det lokale kulturlivet og den lokale kulturforvaltningen. I møter og skriftlig kommunikasjon vi har hatt med slike aktører, blir det snarere pekt på at den kommunale kultursektoren har blitt nedprioritert, og at det er et behov for et kulturloft på lokalt nivå.

Altså kunnskap utvalget hadde fått ble, kan det se ut som, lagt oppi bollen, et klede lagt over og vips så heter det videre i utvalgsrapporten:

I et møte med en av disse aktørene ble det påpekt at statistikken som beskriver vekst i den kommunale kultursektoren, framstår som et «mysterium» sett i lys av erfaringene kommunale kulturarbeidere gjør i deres daglige virke. Etter utvalgets oppfatning er det gode grunner til å ta disse synspunktene på alvor.

Og slik ble kanskje "den kulturelle grunnmuren" født?

Mitt lille poeng er altså; kunnskap om kunst- og kulturfeltet krever ikke bare kunnskap, men en slags metakunnskap som ser mer enn bare den kunnskapen som synes. Ja og mer enn den usynlige kunnskapen! La meg kalle det for et "kulturpolitisk nattsyn."

Og la meg da bringe inn et nytt fugleslag; kulturpolitiske nattugler?

Den mest kjente illusjonisten i dag er David Copperfield, som gjentatte ganger har blitt kåret til "illusionist of the year". Copperfield er svært kjent for å utøve de mest spektakulære illusjoner, og har med sine ferdigheter gitt ordet ny betydning. Eksempelvis har han gått gjennom den kinesiske mur, illusjonert vekk Statue of Liberty, og mye mer. Men likevel; småting i forhold til det kulturaktøren selv er i stand til å trylle vekk på en god dag!

Hvordan formidle resultater fra en kunnskapsbasert forskning i en tabloid kontekst? Ja, om man skal tro på mitt lille poeng finner man jo ikke rent lite fra denne "forvandlingsbransjen". En liten kikk på det klikkbaserte nettmedia vil vise det.

Hvordan formidle resultater fra en kunnskapsbasert forskning? Hvor går veien videre for en kunnskapsbasert kulturpolitikk? Mer åpenhet, mer innsyn, og mer forskning og kunnskap til å gjøre gode politiske prioriteringer, og for å komme lenger i den kulturpolitiske debatten som ikke sjeldent ender slik "hvorfor ikke jeg?"

Og til slutt.

Mer av det som Enger-utvalget selv oppfordrer til, og da svinger jeg Harry Potter-staven: mer oppmerksomhet og penger fra stat.

Vedlegg

Program:

Ordstyrer Ole Marius Hylland

08:30-09:15 Registrering og kaffe

09:15-09:30 Åpning v/ Per Mangset
Kulturpolitisk kunnskapsproduksjon i Norge

09:30-10:00 Hovedinnlegg v/ Fredrik Engelstad
Om forholdet mellom politikk og kunnskap

10:00-10:30 Hovedinnlegg v/ Erik Henningsen
En forskningsbasert kulturpolitikk?

10:30-11:00 Bokloven og forskningen
v/ Tore Slaatta og Knut Løyland

11:00-11:30 Et blikk på Norden
v/ Erik Peurell og Dorte Skot Hansen

11:30-12:00 Spørsmål
Ordstyrer: Ole Marius Hylland

12:00-12:45 Lunsj

12:45-13:15 Kulturpolitikkforskning –
gjøkingen i det akademiske systemet?
v/ Sigrid Røyseng og Håkon Larsen

13:15-13:45 Mellom politisert slagsideforskning,
hallelujaforskning og grinebitere
v/ Jorunn Spord Borgen og Catharina Christophersen

13:45-14:15 Tabloid bruk av forskning
v/ Anne Kielland og Arnfinn Bjerkestrand

14:15-14:35 Pause

14:35-15:30 Paneldebatt – en forskningsbasert kulturpolitikk?

Jon Holm, Georg Arnestad, Kristian Meisingset, Anne Britt Gran med flere

Ordstyrer: Ole Marius Hylland

Om innleiderne/panel

Per Mangset

Professor i sosiologi/ kulturpolitikk ved Høgskolen i Telemark.

Ole Marius Hylland

Forsker og fagkoordinator for kulturforskning ved Telemarksforskning

Fredrik Engelstad

Professor ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO

Erik Henningsen

Utredningsleder for Kulturutredningen 2014

Tore Slaatta

Professor ved Institutt for medier og kommunikasjon, UiO

Knut Løyland

Forsker ved Telemarkforskning, Bø

Erik Peurell

Senioranalytiker ved Myndigheten för kulturanalys, Uppsala Universitet

Dorte Skot Hansen

Leder av Center for Kulturpolitiske Studier, Københavns Universitet

Sigrid Røyseng

Professor i Kultur og ledelse på Handelshøyskolen BI.

Håkon Larsen

Postdoktor, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo

Jorunn Spord Borgen

Professor ved Norges idrettshøgskole

Catharina Christophersen
Førsteamanuensis i musikkpedagogikk, Senter for kunstfag, kultur og kommunikasjon, Høgskolen i Bergen

Anne Kielland
Forsker ved Fafo

Arnfinn Bjerkestrand
Medlem i Norsk kulturråd, leder av Norsk kulturråds utvalg for musikkfestivaler, leder i Fond for utøvende kunstnere,

Jon Holm
Avdelingsdirektør i Forskningsrådet

Georg Arnestad
Kulturforsker ved Høgskolen i Sogn og Fjordane.

Kristian Meisingset
Medredaktør i Minerva

Anne-Britt Gran
Professor og leder av programmet Kultur og ledelse på Handelshøyskolen BI

